

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra sociologie

Diplomová práce

Bc. Barbora Pourová

Vnímání environmentálně šetrného chování z pohledu sociálního statusu

The perceived link between environmentally friendly behavior and social
status

Praha 2023

Vedoucí práce: Mgr. Eva Richter, Ph. D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 8. května 2023

Barbora Pourová

Mé poděkování patří Mgr. Evě Richter, Phd. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování diplomové práce věnovala. Zároveň bych také ráda poděkovala společnosti Nielsen Admospere, a.s. za pomoc při sběru dat.

Klíčová slova (česky)

Environmentálně šetrné chování, pro environmentální chování, zelená spotřeba, environmentálně šetrná spotřeba, ekologické chování, ekologická spotřeba, sociální status, demonstrativní spotřeba, okázalá spotřeba

Klíčová slova (anglicky):

Environmentally friendly behaviour, pro-environmental behaviour, green consumption, environmentally friendly consumption, environmental behavior, environmental consumption, social status, conspicuous consumption

Abstrakt (česky)

Cílem této diplomové práce bylo zjistit, jak souvisí vnímání environmentálně šetrného chování a sociální status, přesněji řečeno, jak Češi vnímají jednotlivé příklady environmentálně šetrného chování, zda zvyšují sociální status, nebo si je spíše spojují se šetřením peněz či ochranou přírody. Na téma jsem provedla dotazníkové šetření. Češi vnímají aktivity environmentálně šetrného chování rozdílně než v zahraničí, kde se mezi aktivity zvyšující sociální status řadily hlavně finančně náročné a veřejně viditelné aktivity. Z dotazníkového šetření vyplynulo, že Češi zvažují do sociálního statusu i další hladiny a tím pádem mezi ně řadí i méně viditelné a finančně nenáročné aktivity. Negativně vnímají přílišné tlačení na pilu při aktivismu.

Abstract (in English):

The aim of this thesis was to find out how the perception of environmentally friendly behavior and social status are related, more precisely, how Czechs perceive individual examples of environmentally friendly behavior, whether they increase social status, or rather if they are associated with saving money or protecting nature. I conducted a questionnaire survey on the topic. Czechs perceive activities of environmentally friendly behavior differently than abroad, where activities that increase social status mainly include financially demanding and publicly visible activities. The questionnaire survey showed that Czechs also consider other levels in their social status and therefore include less visible and financially inexpensive activities among them. They have a negative perception of excessive activism.

OBSAH

ÚVOD	4
1 ENVIRONMENTÁLNĚ ŠETRNÉ CHOVÁNÍ A SPOTŘEBA.....	6
1.1 NOVÉ ENVIRONMENTÁLNÍ PARADIGMA.....	7
1.2 MATERIALISMUS A POSTMATERIALISMUS	7
1.3 TEORIE RACIONÁLNÍHO JEDNÁNÍ	8
1.4 MĚŘENÍ DOPADŮ CHOVÁNÍ NA ŽIVOTNÍ PROSTŘEDÍ	9
1.5 DĚLENÍ ENVIRONMENTÁLNĚ ŠETRNÉHO CHOVÁNÍ.....	10
1.5.1 <i>Aktivistické environmentálně šetrné chování.....</i>	<i>10</i>
1.5.2 <i>Viditelné environmentálně šetrné chování.....</i>	<i>11</i>
1.5.3 <i>Neveřejné environmentálně šetrné chování.....</i>	<i>11</i>
1.5.4 <i>Omezovací environmentálně šetrné chování</i>	<i>12</i>
1.5.5 <i>Nahrazovací environmentálně šetrné chování.....</i>	<i>13</i>
2 SOCIÁLNÍ STATUS (MÍSTO VE SPOLEČNOSTI)	14
2.1 SOCIÁLNÍ STRATIFIKACE	14
2.2 PIERRE BOURDIEU.....	15
2.3 OBECNÁ TEORIE STATUSOVÉ INKONZISTENCE	16
2.4 TEORIE ZAHÁLČIVÉ TŘÍDY.....	16
2.5 OKÁZALÁ SPOTŘEBA	18
3 EMPIRICKÁ VÝCHODISKA	21
3.1 ZELENÁ SPOTŘEBA JAKO VĚC VEŘEJNÁ.....	21
3.2 (NE)DOBROVOLNÁ SKROMNOST	22
3.3 MOTIVACE ENVIRONMENTÁLNĚ ŠETRNÉHO CHOVÁNÍ	24
4 METODOLOGIE	27
4.1 KONCEPTUALIZACE, OPERACIONALIZACE	27
4.1.1 <i>Možnosti aktivit a spotřeby v dotazníku.....</i>	<i>27</i>
4.1.2 <i>ABCDE klasifikace</i>	<i>29</i>
4.2 SBĚR DAT.....	30

5	ENVIRONMENTÁLNĚ ŠETRITÉ CHOVÁNÍ VE SPOLEČNOSTI	33
5.1	ZVYŠOVÁNÍ SOCIÁLNÍHO STATUSU SKRZE ENVIRONMENTÁLNĚ ŠETRITÉ CHOVÁNÍ	33
5.2	ŠETŘENÍ PENĚŽ A ENVIRONMENTÁLNĚ ŠETRITÉ CHOVÁNÍ	36
5.3	AKTIVITY NEJVÍCE SPOJOVÁNY S OCHRANOU ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ.....	39
5.4	REALIZACE JEDNOTLIVÝCH AKTIVIT V DOMÁCNOSTECH.....	42
5.5	SOCIÁLNÍ STATUS A OCHRANA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ	44
6	CO NA TO VLASTNĚ ČEŠI?	48
6.1	POKRYTECKÝ AKTIVISMUS	49
6.2	ENVIRONMENTÁLNĚ ŠETRITÉ CHOVÁNÍ JAKO DOČASNÝ MÓDNÍ TREND?	50
6.3	SOCIÁLNÍ STATUS	51
6.4	LIMITY PRÁCE	52
ZÁVĚR	53
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY:	54
SEZNAM TABULEK:	59
SEZNAM GRAFŮ:	60
PŘÍLOHA 1. DOTAZNÍK	I

Úvod

Klimatická změna je velmi důležitým tématem moderní doby. Životní prostředí a jeho stav se týká nás všech a jeho zkoumání se věnuje mnoho oborů z mnoha různých stran a pohledů. Já jsem se rozhodla věnovat se ve své diplomové práci environmentálně šetrnému chování a spotřebě a jeho vnímání ve společnosti. Chtěla bych se na ně podívat v souvislosti se sociálním statutem. Environmentálně šetrným chováním mám na mysli jakékoli chování, „*kteřé je obecně (či podle poznatků environmentalistiky) v kontextu dané společnosti hodnoceno jako šetrná varianta environmentálního chování či příspěvek ke zdraví životního prostředí.*“ (Krajhanzl, 2010, s. 244). Sociální status je vnímaná pozice člověka ve společnosti, která není nehybná (Keller, 2005).

Sociální status a jeho zvyšování může být totiž důležitým faktorem při pozitivní motivaci environmentálně šetrného chování a spotřeby. Řada druhů tohoto chování a hlavně spotřeby totiž může být velice finančně náročných minimálně prvním vstupním poplatkem, a to může ovlivnit vnímání takového chování nebo spotřeby ve společnosti. Sociální status se dá definovat a měřit různými způsoby, já jsem se rozhodla ve své diplomové práci využít zjišťování vnímání sociálního statusu jednotlivých aktivit. Termín okázalá (demonstrativní) spotřeba, si půjčuji od Thorsteina Veblena (1899), Pierra Bourdieuho (2009) a rozšiřuji ho ještě o okázalé chování, který ve své diplomové práci dávám do souvislosti s environmentálně šetrným chováním. Okázalou spotřebou se má na mysli taková spotřeba, kterou chce jedinec dát najevo své bohatství, čímž může zvyšovat svůj sociální status.

Na konferenci Naše společná budoucnost v roce 2019 jsem si vyslechla příspěvek týkající se moderního trendu zahradničení a o vzrůstajícím trendu zakládání komunitních zahrad ve městech atp. Téma mi přišlo v přímém kontrastu v té době s poměrně aktuálním zrušením zahrádkářské kolonie ve městě, ze kterého pocházím (Davídková, 2016). Se starým pryč a s novým zpátky a historie se opakuje. Zahrádkářská kolonie byla zrušena kvůli její zpustlosti a nevyužitosti, ale na druhé straně města už možná někdo plánuje založení komunitní zahrady, která bude vlastně splňovat též účel jen v modernějším pojetí (aktuálně třeba zde: "Pěstírna DEPO | DEPO2015 Plzeň", 2022). Zahrada jako taková sice nemá sociální status jako člověk, ale vnímání sociálních statusů

těch, kteří tato místa využívají, může být naprosto odlišné, ač se od sebe koncepty příliš neliší.

Ve své práci bych proto chtěla ověřit, jak je vnímáno environmentálně šetrné chování nebo spotřeba v souvislosti se sociálním statutem. V rámci této širší otázky chci také zjistit, jak Češi vnímají jednotlivé druhy environmentálně šetrného chování. Součástí mé diplomové práce je reprezentativní dotazníkové šetření na české populaci a následné představení výsledků. Výsledky šetření budou dány do kontextu s dosavadním empirickým poznáním.

V první kapitole týkající se teoretických východisek mé diplomové práce bych se chtěla věnovat nejprve environmentálně šetrnému chování a teoriím s ním spojených a také představím jeho dělení. Chování a spotřebu pro potřebu své diplomové práce rozdělím ještě na několik druhů - omezující environmentálně šetrné chování a spotřebu a na nahrazovací environmentálně šetrné chování a spotřebu a zároveň na veřejné a neveřejné environmentálně šetrné chování a spotřebu.

Dílčím tématem druhé kapitoly bude sociální status, který nejdříve historicky uvedu, představím, jakou hraje roli ve společnosti a jak ho můžou jedinci zvyšovat nebo snižovat (jakým chováním, spotřebou nebo zaměstnáním atd.) a pak ho dám do kontextu s environmentálně šetrným chováním.

Empirickým východiskům práce se bude věnovat třetí kapitola mé diplomové práce a představím v ní převážně zahraniční výzkumy týkající se souvislosti okázalé spotřeby a environmentálně šetrného chování. V této kapitole budou představeny mé hypotézy pro další část práce. Metodologii výzkumu se bude věnovat čtvrtá kapitola, kde také představím jednotlivé možnosti a kategorie otázek mého dotazníkového šetření. Výsledky dotazníkového šetření se budu zabývat v páté kapitole, kde se pokusím je dát do kontextu s podobnými empirickými studii. V diskusi zhodnotím navržené hypotézy a zároveň představím některé negativní vlivy, které můžou mít některé environmentálně šetrné druhy chování, což může mít opačný důsledek, než aktér zamýšlel. Může se jednat například o přehnané vnučování a pokrytecké propagování environmentální šetrnosti, jak představím v dalších částech.

1 Environmentálně šetrné chování a spotřeba

Environmentálním chováním se myslí jakákoli lidská činnost, která ovlivňuje životní prostředí a nehodnotí se zda pozitivně nebo negativně (Krajhanzl, 2010). Může se jednat o tzv. poggig, což je procházka za účelem sběru odpadků v přírodě, ale i procházka za účelem vypití velkého množství alkoholu na odlehlém místě, kde po sobě osoba mnoho odpadu zanechá. Řadí se tam i kompostování a zároveň divoké skládky...*“V období, kdy společnost registruje změny životního prostředí, ekosystémů, biosféry a klimatu, které probíhají v souvislosti s lidskou činností, se pozornost odborníků soustřeďuje především na takové environmentální chování, které souvisí se spotřebou energie, surovin, produkcí odpadů a znečištění. Environmentálním chováním je proto v užším smyslu slova to chování, které významně působí na životní prostředí”* (Krajhanzl, 2010, s. 243-4). Další autoři někdy toto chování označují jako environmentálně relevantní chování (Bechtel, Churchman, 2002, Stern 2000), nebo environmentálně významné chování (Stern, 2000).

Už jsem zmínila termín environmentálně šetrné chování (a spotřeba). Můžeme se setkat i s termíny pro-environmentální chování (Krajhanzl, 2010), chování šetrné k životnímu prostředí nebo chování ohleduplné k přírodě (Geller in Bechtel, Churchman, 2002; Kaiser, Ranney, Hartig & Bowler, 1999) a také s termínem ekologické chování (Lehman, 1993; Kaiser, Ranney, Hartig & Bowler, 1999). *„Pro-environmentální chování je takové chování, které je obecně (či podle poznatků environmentalistiky) v kontextu dané společnosti hodnoceno jako šetrná varianta environmentálního chování či příspěvek ke zdraví životního prostředí”* (Krajhanzl, 2010; s. 244). Ve své práci budu nejčastěji využívat termín environmentálně šetrné chování (a spotřeba). Pro případ své práce hodlám využívat definici environmentálně šetrného chování jako takového chování, které si osvojují jedinci za účelem zmírnění negativní stopy původního chování na ochraně životního prostředí. Vůbec k přírodě nejšetrnější je totiž s veškerým chováním přestat, to ale obvykle pro živé jedince není možné.

V této části práce bych chtěla představit některé teorie, které se k environmentálně šetrnému chování a spotřebě pojí, a které ukážou, jak se starost o naši planetu dostala do širšího povědomí společnosti a časem tím začala růst i popularita

tématu. Potom bych představila různé druhy a typologie environmentálně šetrného chování a spotřeby.

1.1 Nové environmentální paradigma

Jedná se o teorii, kterou na konci sedmdesátých let 20. století vytvořili Riley E. Dunlap a William R. Catton, Jr. (1978), aby nahradili tehdejší *Paradigma lidské výlučnosti* (*Human Exceptionalism Paradigm*) nebo také *Dominantní sociální paradigma* (*Dominant social paradigm*). Autoři se vymezují vůči zmiňovaným paradigmátům, neboť podle nového environmentálního paradigmatu není člověk oddělen (a nadřazen) životnímu prostředí, ale je jím ovlivňován, stejně jako ho sám může ovlivňovat. Tento pohled na vnímání člověka a přírody měl ambice nahradit do té doby nejvíce uznávaný antropocentrismus, kde byl člověk středem a vládcem přírody. Environmentální problémy, které se dostaly na povrch v sedmdesátých letech minulého století, ale způsobily, že se životní prostředí dostalo do povědomí širší společnosti. Oba autoři upozornili na to, že ne všechna sociální fakta lze vysvětlit jinými sociálními fakty. (Catton Jr & Dunlap, 1978, Vysušil, 2005). „*Dokud bude na společnost nahlíženo jako na systém sociálních vztahů nezávislý na přírodním prostředí, nebude v silách sociologie vliv stavu životního prostředí na společnost přiměřeně reflektovat. Pokus o nápravu této situace dal vzniknout právě novému environmentálnímu paradigmatu.*“ (Vysušil, 2005, s 53). Tímto počinem prakticky založili environmentální sociologii jako samostatnou sociologickou disciplínu. (Vysušil, 2005).

Z tohoto paradigmatu vznikla i škála, podle níž se v současné době měří environmentální zaměření respondentů. Na té už ale s Riley E. Dunlapem nespolečně pracoval s Williamem R. Cattonem, Jr., ale Kentem D. Van Lierem (1978). Může mít až 16 výroků týkajících se názorů lidí na ochranu životního prostředí a na to, jak silně může společnost ovlivnit chod přírody a naopak. Používá se k měření postojů ohledně environmentálně šetrného chování.

1.2 Materialismus a postmaterialismus

Tvůrcem teorie o postmaterialistické společnosti je Ronald Inglehart. Ve svém díle se velmi pečlivě věnoval měření a studiu hodnot, které vnímal jako proměnlivé (přelévající se). Pomocí krátkého výzkumu rozděloval společnost do celkem tří kategorií podle toho,

zda se přiklání spíše k materialismu, postmaterialismu, nebo zda jsou někde uprostřed. Předpokládal, že nadbytek materiálních hodnot a nedostatek existenčních problémů díky lepší ekonomické situaci povede u západní kapitalistické společnosti k postmaterialismu. Postmaterialismem myslel to, že se místo důrazu na materiální produkty a na nákup a spotřebu věcí se bude společnost soustředit spíše na otázky osobního rozvoje, kvality života obecně a tak podobně. Tento posun dával také do souvislosti s většími ohledy na životní prostředí, které měly motivovat společnost k omezení konzumu. (Inglehart, 1977). Jeho kritici zpravidla namítají, že to s hodnotovým systémem ve společnosti a souvislostí s vnímáním životního prostředí není tak jednoduché a je zde mnohem více faktorů, na které je potřeba brát zřetel, protože individuální materialismus lokalizovaný na jedné straně světa zpravidla ovlivňuje životní prostředí na jiné straně zeměkoule než přímé okolí materialistického jedince. (Vysušil, 2005)

Zároveň autor při hodnotových změnách ve společnosti předpokládá, že environmentální hrozby nijak nesouvisí s existenciálním zajištěním společnosti, což z dlouhodobých odhadů nevychází jako pravděpodobné, pokud společnost v nejbližší době nepřejde na některé omezující a nahrazující praktiky (jako je tvorba elektrické energie z obnovitelných zdrojů, ekologické pěstování plodin atd.). ("Akční program pro životní prostředí do roku 2030", 2020)

1.3 Teorie racionálního jednání

Mluví se o ní také jako o teorii racionální volby. Je známá jako hlavně ekonomická teorie, která se zabývá volbami spotřebitele, který chce dosáhnout co nejvyššího prospěchu podle priorit, které si sám vybírá a nastavuje (př. poměr cena / výkon). Původně měla za úkol interpretovat politické, a hlavně ekonomické chování lidí (Becker et al., 1997; Olson, 2012).

Teorie se sociologií životního prostředí souvisí tak, že jsou principy této teorie dávány do souvislosti s osvojováním některých druhů environmentálně šetrného chování. „Ke změně jednání je potřeba vytvořit rovněž ekonomické stimuly, které zajistí jedinci buďto přímý hmotný prospěch, anebo alespoň posunou rozdíl mezi šetrnějším a méně šetrným chováním k životnímu prostředí do oblasti „low-cost-situation“ (...), kde je již možno počítat s působením ekologického uvědomění a sociálních tlaků ve prospěch ekologičtějšího chování.“ (Vysušil, 2005, s. 62). Tato teorie ale není tak pevně tesaaná

v kameni, jak by chtěla být. Při jejím použití v sociologii totiž musíme vzít v úvahu mnohem více faktorů. Některé z nich se pokusím popsat ve své diplomové práci.

1.4 Měření dopadů chování na životní prostředí

Protože se ve své diplomové práci zabývám environmentálně šetrným chováním, je třeba zmínit i jejich dopady, respektive jejich měření. Dopady lidského chování a spotřeby na životní prostředí se dají měřit vzniklou uhlíkovou stopou. Uhlíková stopa je celková míra skleníkových plynů uvolněných v atmosféře. Nárůst skleníkových plynů (jako je uhlík) může vést ke zvýšení teploty na planetě a tím pádem ke globálním oteplování. Uhlíkovou stopu má nejen lidské chování, ale i veškeré procesy na planetě. (*What is carbon footprint & what are carbon emissions, 2022*)

Nejedná se o zdaleka jediný způsob zjištění zatížení životního prostředí lidskou činností, ale některé výzkumy, o kterých se budu ve své práci zmiňovat, pracují právě s tímto nástrojem. Má se jednat o nepřímý ukazatel spotřeby energií, výrobků a služeb. Uhlíková stopa „[m]ěří množství skleníkových plynů, které odpovídají určité aktivitě či výrobku.“ (Co je uhlíková stopa | CI2, o. p. s. „, 2013). Na výpočet emisí skleníkových plynů existují mezinárodní standardy a směrnice a online jsou k dispozici kalkulačky, na kterých si může jednotlivec vypočítat jak svou celkovou ekologickou stopu, tak i uhlíkovou stopu jednotlivého chování nebo spotřeby ([https://www. Uhlikovastopa. Cz/kalkulacka](https://www.Uhlikovastopa.Cz/kalkulacka), [https://mojeco2. cz/](https://mojeco2.cz/))“ (Co je uhlíková stopa | CI2, o. p. s. „, 2013). Některé produkty nebo služby lze koupit nebo objednat s tím, že jejich uhlíková stopa je neutrální. Je to tím, že se emise daného produktu nebo služby kompenzují tím, že je rozdíl investován do environmentálně šetrného chování, jako např. podpora zdrojů solární nebo větrné energie nebo výsadbou stromů. („Co je uhlíková stopa | CI2, o. p. s. „, 2013). Při svém posledním zahraničním letu jsem mohla svou uhlíkovou stopu způsobenou zaoceánským letem neutralizovat právě přispěním peněz na výsadbu lesa. Některé společnosti se samy zavázaly, že budou svou uhlíkovou stopu neutralizovat, například u dopravce DPD koncový uživatel už za danou službu nic (finančně) kompenzovat nemusí. („Doručování uhlíkově neutrálních zásilek od roku 2012 s DPDgroup“, 2020). Uhlíkově neutrální doručení ale není totéž co ekologický balík nebo podobně, kdy je balík pouze zabalen do recyklovaných obalů. U řady chování si koncový spotřebitel tento dopad neuvědomuje

(např. doručování balíků, obaly apod.) a domnívá se, že je dopad vyšší, než reálně je. Toho bývá využíváno při propagaci těchto produktů (tzv. green washing).

1.5 Dělení environmentálně šetrného chování

Ve své diplomové práci se hodlám zabývat jednotlivými typy environmentálně šetrného chování a environmentálně šetrné spotřeby v souvislosti s jejich vlivem na sociální status jedince. Některé druhy environmentálně šetrného chování a spotřeby totiž mohou sociální status zvyšovat, nebo snižovat. Sociální status a okázalou spotřebu (chování) představím více v následující kapitole. Samozřejmě obvykle nepředpokládáme, že je hlavní motivací environmentálně šetrného chování a environmentálně šetrné spotřeby zvýšení sociálního statusu, u některých druhů chování se ale tato hranice může poněkud rozmazat, jak předvedu v dalších částech práce.

Pro případy výzkumů se environmentálně šetrné chování a spotřeba dělí do několika obvyklých kategorií podle toho, o jaký druh chování se jedná. Nejčastěji jsem se setkala s rozdělením na *Omezovací (Curtailment)*, *Nahrazovací (Efficiency)* a *Aktivistické (Activist)* (Uren, Roberts, Dzidic & Leviston, 2019). V této kapitole bych představila jednotlivé kategorie i s příklady a zároveň bych se chtěla dotknout efektivity konkrétních příkladů. Dalším dělením podle Sterna (2000) je kromě již řečeného *Aktivistického* i *Viditelné* a *Neveřejné* environmentálně šetrné chování. Tato dvě dělení se mezi sebou překrývají.

1.5.1 Aktivistické environmentálně šetrné chování

Do této kategorie se řadí *neagresivní aktivismus* (Stern, 2000; Uren, Roberts, Dzidic & Leviston, 2019), kterým se má na mysli například účast a organizace demonstrací za ochranu životního prostředí nebo psaní dopisů a emailů lidem, kteří mohou něco změnit (voleným zástupcům atp.). Můžeme do něj řadit i popularizaci environmentálně šetrného chování. Obvykle jsou aktivistické environmentálně šetrné aktivity hodnoceny jako s nejnižším vlivem na sociální status. Mají nízký osobní přínos v rámci zvyšování sociálního statusu, ale mohou mít velký celospolečenský vliv na ochranu planety, jak zmiňují Uren, Roberts, Dzidic a Leviston (2019). Seth Wynes a Kimberley Nicholas (2017) ve svém článku zkoumali různé vládní příručky a učebnice, které měly radit občanům a studentům, jak se nejlépe chovat environmentálně šetrně, a zjistili, že se tyto rady mířené na

domácnosti zabývají spíše environmentálně signifikantním chováním a spotřebou s nízkým dopadem na individuální uhlíkovou stopu, o které budu mluvit později. Pokud by se tohle podařilo změnit, mohlo by to mít velký vliv na environmentálně šetrné chování a spotřebu celé společnosti, což není nezanedbatelné. Pokud by se aktivismus soustředil na takové druhy environmentálně šetrného chování a spotřeby, které mají velký dopad na ochranu životního prostředí, mohlo by to mít pozitivní vliv nejen na planetu, ale i na vnímání daných aktivit, které můžou být někdy spojovány třeba s nízkým sociálním statusem.

1.5.2 Viditelné environmentálně šetrné chování

Tuto kategorii Stern (2000) definoval jako *Neaktivistické chování ve veřejné sféře* (*Nonactivist Behaviors in the Public Sphere*) a měl jím na mysli veřejnou (ale neaktivistickou) podporu environmentálních cílů. Rozlišoval ho od aktivistického environmentálně šetrného chování tím, že tento druh chování podle něj nevyžadoval aktivní účast na demonstracích, pouze se mělo jednat o souhlas například se zavedením opatření chránících životní prostředí atd.

Uren, Roberts, Dzidic & Leviston (2019) ve svém výzkumu zabývajícím se konkrétními druhy environmentálně šetrného chování a spotřeby nechali o (ne)veřejnosti chování rozhodnout respondenty, kteří mezi veřejné (viditelné) zařadili například nákup a využívání elektrického auta, panely na solární energii, ale i nošení vlastních tašek při nakupování nebo vlastního kelímku na kávu.

1.5.3 Neveřejné environmentálně šetrné chování

Do této kategorie řadí Stern (2000) veškeré další chování a spotřebu týkající se ochrany životního prostředí, neboť se podle něj odehrává v čistě soukromé sféře domácností. Nákup a likvidaci produktů a odpadu, jízdu autem a případná opatření týkající se environmentálně šetrného chování považoval za soukromá chování, která podle něj neměla takový vliv na životní prostředí. Samozřejmě ale zmínil rozdíl vlivu rozhodnutí přestat používat auto jako hlavní dopravní prostředek v porovnání s například rozhodnutím kompostovat biologický odpad, který potvrzuje i výzkum týkající se dopadů různého environmentálně šetrného chování (Wynes & Nicholas, 2017), kdy naše hospodaření s odpadem není ani vidět, ani nemá takový vliv na uhlíkovou stopu, kdežto

jízda environmentálně šetrným autem je sice soukromou věcí domácnosti, ale zároveň se jedná o aktivitu poměrně viditelnou (a z dlouhodobého hlediska šetrnější k životnímu prostředí). Respondenti za neveřejné označili například tepelnou izolaci domu, recyklaci odpadu nebo výměnu klasických žárovek za ekologicky šetrnější LED zářivky (Uren, Roberts, Dzidic & Leviston, 2019). Stern tuto kategorii dělí na *Omezovací* (Curtailment) a *Nahrazovací* (Efficiency).

1.5.4 Omezovací environmentálně šetrné chování

Jak už název napovídá, do tohoto druhu environmentálně šetrného chování a spotřeby patří takové chování, kdy jedinec omezí svou spotřebu, a chování, která ohrožují naše životní prostředí. (Stern, 2000; Uren, Roberts, Dzidic & Leviston, 2019). Obvykle o takovém opatření platí, že jsou finančně méně náročná, ale mohou být časově náročná nebo třeba náročná osobně, protože je nutné změnit své dosavadní zvyklosti a často si i odříct některé životní pohodlnosti, na které byli jedinci do té doby zvyklí. (Uren, Roberts, Dzidic & Leviston, 2019), (De Nardo, Brooks, Klinsky & Wilson, 2017).

Může se jednat třeba jen o zhasínání světel v místnostech, kde nikdo není, topení na nižší teplotu proto, aby se snížila spotřeba elektrické energie, nebo vypínání kohoutku při čištění zubů, kratší sprchování nebo používání dešťové vody při zalévání. Omezovací environmentálně šetrné chování a spotřeba jsou obvykle spojovány s nižším nebo neutrálním sociálním statutem (Uren, Roberts, Dzidic & Leviston, 2019), pravděpodobně kvůli své relativní finanční nenáročnosti. „*Do zkoumaných příkladů, u kterých byl významně zaznamenán připisovaný nižší status, patřilo environmentálně signifikantní chování, které nebylo drahé a nebylo třeba pro ně vyvinout velké úsilí, s výjimkou instalace tepelné izolace domu, která tam ale mohla být zařazena kvůli její relativní nízké viditelnosti [tj. neveřejnosti].*“ (Uren, Roberts, Dzidic & Leviston, 2019, s 12) (vlastní překlad).

Zároveň se jedná o spíše soukromé aktivity, které nejsou vidět veřejně, je tudíž jejich statusotvornost velmi slabá. Nejdou totiž zařadit do okázalé spotřeby, protože se jedná o (neokázalé) soukromé chování.

Míra efektivity těchto chování a spotřeby samozřejmě záleží na úrovni omezení např. elektrické energie nebo vody. Samotné zhasínání světel není tak efektivní, jako když domácnost přestane používat elektrickou sušičku prádla a místo toho bude využívat

takzvanou solární nebo větrnou sušičku (tj. pověsí prádlo na šňůru ven) atd (Wynes & Nicholas, 2017). Výhodou tohoto chování je i to, že jeho motivací nemusí být nutně jen ochrana životního prostředí, ale i to, že se jedná o aktivity, které obecně šetří finanční prostředky těch, kteří je provozují (Librová, 1994), což může pozitivně ovlivnit osvojování tohoto chování a aktivit a tím pádem i k větší šetrnosti vůči životnímu prostředí. Seth Wynes a Kimberley Nicholas se zabývali efektivitou různých druhů environmentálně šetrného chování jednotlivců a individuální omezovací chování má podle jejich výsledků významně vyšší dopad než nahrazovací environmentálně šetrné chování, které představím v další podkapitole.

1.5.5 Nahrazovací environmentálně šetrné chování

V angličtině se toto chování označuje jako *efficiency*, přesnější překlad by se tudíž týkal účinnosti spíše než nahrazování. De Nardo, Brooks, Klinsky, Wilson (2017) o něm mluví jako o chování, které poskytuje stejnou službu nebo produkty jako environmentálně nešetrné chování, ale není pro něj třeba měnit nijak svůj životní styl nebo chování. Jedná se spíše o nákup alternativního environmentálně šetrného produktu jako náhrady za původní. Do této kategorie se řadí třeba instalace solárních panelů nebo nákup elektromobilu. Můžeme tam také zařadit nákup oblečení z druhé ruky místo nového, nebo nákup produktů s označením, že se jedná o environmentálně šetrný produkt (jako jsou označení a certifikáty bio atd.). Právě z toho důvodu, že se jedná obvykle o náhradu za již existující chování, jsem se ho rozhodla pojmenovat Nahrazovací, spíše než účinně nebo efektivně nebo jiným významovým synonymem.

Nahrazovací environmentálně šetrné chování ale nemusí být nutně efektivnější při snižování uhlíkové stopy (a tím šetrnější k životnímu prostředí) než úplné omezení spotřeby nebo ukončení environmentálně nešetrného chování. Jak popsali Seth Wynes a Kimberley Nicholas (2017), tyto druhy chování a spotřeby jsou častěji jmenovány a doporučovány při propagaci environmentálně šetrného chování (např. ve vládních příručkách nebo v učebnicích zabývajících se environmentálně šetrnou výchovou mládeže), podle jejich přepočtu dopadů na individuální uhlíkovou stopu ale nemají takovou efektivitu v porovnání s výše jmenovaným Omezovacím environmentálně šetrným chováním.

2 Sociální status (místo ve společnosti)

Sociálním statusem se myslí společenské postavení ve skupině, úcta, kterou ostatní dávají najevo dané osobě (Keller, 2005). V této kapitole bych se chtěla věnovat dělení společnosti a různým teoriím, které se sociálního statusu a jeho případného zvyšování/snižování týkají.

2.1 Sociální stratifikace

Když budu mluvit o sociálním statusu, je třeba rychle představit i sociální stratifikaci, jinými slovy třídní rozdělení společnosti. V současné době neexistuje mezi sociology žádná obecná shoda principů jak společnost dělit. Mezi tradiční rozdělení společnosti na třídy řadíme třeba bývalé kastovní rozdělení společnosti v Indii apod. Karl Marx dělil společnost podle přístupu k prostředkům na buržoazii a proletariát, Max Weber zase podle přístupu k moci. Současní autoři zabývající se stratifikací uvažují dlouhý seznam možností, podle kterých následně společnost třídí a jejich výsledky nejsou zdaleka tak přímočaré, jak je prezentovali například Marx s Webrem. Mezi ně patří například Goldthorpe, jehož stratifikace má více než deset jednotlivých vrstev (Goldthorpe, Llewellyn & Payne, 1980).

V současné době už není očekávána taková nepropustnost jako v době, kdy budoucnost jednotlivce určovalo zejména to, v jaké rodině se narodil. I to samozřejmě hraje svou roli, ale ve společnosti už nejsou pevně dané rigidní mechanismy, které by lidem ze "špatných rodin" bránily v přístupu k vyššímu sociálnímu statusu a postupu do vyšší sociální třídy. Společenské vrstvy jsou dnes považovány za mnohem prostupnější, než byly před několika staletími. Společností myslím pro případ své diplomové práce naši západní společnost Evropy a Spojených států amerických. Nepropustnost a hlavně nerovnost sociálních tříd stále hraje velkou roli v životech mnoha jednotlivců, kteří by ji možná takto nevyčlenili, ale bohužel jsou obě právě častými překážkami ve zlepšení sociálního statusu.

Tématu se věnovalo (a stále věnuje) mnoho autorů, já bych ale chtěla zmínit ty, kteří uvažovali sociální status jako jeden z důležitých faktorů umístění ve třídním rozdělení společnosti.

2.2 Pierre Bourdieu

Pierre Bourdieu rozděluje kapitál na ekonomický, sociální, kulturní a symbolický. Peníze, respektive ekonomický kapitál jsou významným faktorem pro umístění v sociální třídě. Sociálním kapitálem má na mysli přátele a okruh známých jednotlivce. Důležitá není síla vazeb mezi nimi jako spíše šíře záběru a užitečnost takových kontaktů, které mohou jednotlivci zpravidla přispět ke zlepšení sociálního statusu. Do kulturního kapitálu řadí vzdělání, způsoby trávení volného času (návštěva divadla versus návštěva sportovního utkání atp.). Můžeme tam tedy zařadit i životní styl. Z pohledu současného tam řadíme i (okázalou) spotřebu a chování. Poslední kategorií je symbolický kapitál, kam patří třeba dobrá pověst člověka. (Bourdieu, 2009)

Pierre Bourdieu (2009) tvrdí, že "nadbytkem" v jednom z kapitálů můžeme kompenzovat nedostatek v jiném. Z jeho teorie vyplývá, že jedinec, který má třeba užitečné známé, se může dostat do vyšší společenské vrstvy díky jejich vlivu. Skrze koníčky a návštěvy na kulturních akcích je možné rozšířit sociální kontakty, díky penězům je možné cestovat a rozšiřovat vzdělání. Stěhováním na lepší místo a okázalou spotřebou mohou dát lidé najevo svůj vyšší ekonomický kapitál a tím pádem i zlepšit svůj sociální status.

Zároveň ale Pierre Bourdieu mluví i o silném vlivu původu na budoucí sociální status jedince. Životní styl a řadu zvyků se učíme v dětství od rodiny nebo je získáváme z prostředí, ve kterém vyrůstáme. Jakou kulturu sledujeme, jak a co jíme a nakupujeme a jak se prezentujeme jsou podle něj tři kategorie, které jsou pro určité vrstvy specifické. Ve své knize se věnoval hlavně vlivu původu na estetické cítění.

Environmentálně šetrné chování bych v tomto smyslu zařadila částečně do ekonomického (některé druhy environmentálně šetrného chování mohou být poměrně finančně náročné – např. nákup elektrického nebo hybridního auta, instalace solárních panelů, ...) a částečně do kulturního, neboť souvisí i s životním stylem a (okázalou) spotřebou a částečně do symbolického, protože působit jako člověk pečující o životní prostředí je obvykle vnímáno pozitivně (Braun Kohlová & Urban, 2020; Uren, Roberts, Dzidic & Leviston, 2019).

2.3 Obecná teorie statusové inkonzistence

Tuto teorii jako první představil Gerhard Lenski v 50. letech minulého století, když si všiml, že už dávno neplatí, že by jednotlivec zůstával během života v jedné a té samé společenské třídě a že se sociální status tudíž během života proměňuje. Gerhard Lenski (1954) mluví o krystalizaci společenského statusu, čímž má na mysli nejasný sociální status – jako příklad uvádí lékaře, který je zároveň černošského původu, což v tvrdě segregovaných Spojených státech v polovině minulého století spojovalo dvě velmi rozdílná společenská postavení. Tento příklad srovnává s velmi vzdělaným mužem, který má ale nízké příjmy, a s vysoce postaveným manažerem, který ale dokončil pouze základní školu. Jako problém Gerhard Lenski vidí nekonzistentní sociální status při přímých sociálních interakcích, kdy by osoby v předchozích třech příkladech podle něj zažily velmi neuspokojivé společenské situace.

Teorii statusové inkonzistence Gerharda Lenskiho zmiňují proto, že můžeme najít inkonzistence mezi tím, co ve svých knihách zjistila a popsala Hana Librova (1994) a tím, co je popsáno v podobně zaměřených výzkumech ze zahraničí, kde někdy má environmentálně šetrné statusotvorné chování vliv na zvyšování sociálního statusu a někdy ho snižuje. Způsoby chování, které v některých skupinách zvyšují sociální status ho mohou třeba v jiných skupinách snižovat (Lenski, 1954).

2.4 Teorie zahálčivé třídy

Teorii zahálčivé třídy poprvé popsal Thorstein Veblen ve své knize z roku 1889. Zahálku popisuje jako něco, co si můžou dovolit jen ti nejbohatší, protože jen ti si mohou dovolit trávit čas něčím neproduktivním. Přisuzuje tuto moc hlavně mužům, kteří jsou obklopeni ženami (manželkou) a množstvím (ne)kvalifikované placené pracovní síly, díky které si mohou dovolit zahálet. Ženy autor do zahálčivé třídy přidává až na dalším místě, protože jako manželky jsou sice pod vlivem manžela, ale přesto nepracující manželky považuje za jeden ze statusových symbolů zahálčivé třídy, neboť i žena může mít sloužící plnící její povinnosti. Zahálet podle něj mohou pouze ti lidé, kteří si mohou dovolit zaplatit (nebo vlastní) někoho, kdo za ně danou práci udělá. Tímto způsobem se podle něj zvyšuje status a váženost celé domácnosti, protože se tím mohou odlišit od zbytku pracujících tříd. Upozorňuje ale také na případ, který byl v jeho době (konec devatenáctého století)

obvyklý pro střední třídu – totiž že muž chodil do práce a vydělával peníze a jeho žena byla zaměstnána vedením domácnosti, ale zpravidla měla k sobě další pracovní sílu, která zastávala fyzickou práci spojenou s vedením domácnosti. Ona sama (nepracující žena) ale byla symbolem okázalé zahálčivosti, protože byla symbolem toho, že rodina má dostatek prostředků na to, aby si mohla služebnictvo dovolit.

Jako jeden z prvních příkladů zahálčivé spotřeby Thorstein Veblen využívá drogy a jiné návykové látky, které jsou považovány za žádoucí, pokud jsou drahé a nedostupné v porovnání s tím, kdy jsou levné a dostupné, a tudíž si je může dovolit každý. Upozorňuje, že i chování způsobené vlivem drogy nebo jiné látky (do výčtu řadil i alkohol) je tím pádem vnímáno jako pozitivní a dokonce “gentlemanské”. U spotřeby jídla do ní definuje prakticky vše, co může člověk sníst nad míru toho, co nutně nepotřebuje, aby přežil. To se může na první pohled zdát jako věc spíše soukromá, ale Thorstein Veblen přidává příklad společenských večeří a večírků, kde se konzumuje nad míru, a může si je dovolit jen ta nejbohatší třída, neboť je třeba zaplatit za mnohem více statků a také více pracovní síly než obvykle. Zdůrazňuje ale také vybrané chování a způsoby, které takové akce musí nutně doprovázet, aby se skutečně jednalo o událost hodnou zahálčivé třídy. Upozorňuje také na to, že služebnictvo, pokud má na sobě livrej, která bývala specificky zdobená podle toho, ke které rodině sluha (zpravidla mužského pohlaví a tím pádem i dražší) příslušel, je symbolem okázalé spotřeby, protože i bez přítomnosti daného jedince s vysokým statutem dává najevo jeho příslušnost do vyšší sociální třídy (a v tomto případě zároveň do zahálčivé třídy Thorsteina Veblena).

Thorstein Veblen popisuje také okázalost módy u zahálčivé třídy, která ve své době byla velice odlišná od toho, co nosil pracující lid, neboť oblečení a práce na něm byla mnohem dražší, než jsme zvyklí my v dnešní době. Pozastavuje se nad množstvím látky, nad dámskými vysokými podpatky a různými klobouky a buřinkami, které neplnily žádnou praktickou funkci jen okázalost. Je zajímavé, že tahle okázalost je něco, co časem s módou spíše vymizelo – ti nejbohatší možná určují módní trendy stejně jako tomu bylo kdysi, už se ale obvykle nesnaží okázale odlišit od mas. Mark Zuckerberg, miliardář, který si může koupit prakticky všechno oblečení na světě, má skříň plnou stejných šedých triček (Wilson, 2021), svým způsobem by se to dalo označit za dobrovolnou skromnost, kterou popsala Hana Librová ve své knize z roku 1994.

Od konce devatenáctého století uplynulo už mnoho času, ale Teorie zahálčivé třídy Thorsteina Veblena je stále aplikovatelná na dnešní společnost. Ačkoli se lidská práva posunula tak, že si většina lidí může dovolit zahálku alespoň o víkendech, její význam se přenesl tak, aby dával smysl o více než století později, ve společnosti, která mezi tím prošla velkým množstvím změn. Naše zahálčivost nemusí být nutně finančně náročná (každotýdenní luxusní dovolené, v předminulém století to mohly být třeba společenské plesy nebo velké hony atp.), ale Instagram a podobné platformy sociálních sítí soustředěné na sdílení multimediálního obsahu se mohou postarat o to, že o naši spotřebě a volném čase ví každý nejen v našem okolí. Dává to podle mého názoru nový rozměr slovu okázalý, protože vědomé sdílení svým způsobem smazává jakoukoli iluzi o účelu chování. Uživatel se sám od sebe rozhodl, že bude danou věc sdílet veřejně a ač vnitřní motivace nemusí být nutně okázalá, zveřejněním se okázalost jednání potvrzuje, protože je volbou jedince toto sdílet. Tím se může kterékoli environmentálně šetrné chování stát viditelným a případně i statusotvorným.

Zjednodušeně řečeno, „zahálčivé“ environmentálně šetrné chování dnešní doby může být třeba jízda drahým elektromobilem místo omezení cestování individuální automobilovou dopravou. Je totiž podstatný rozdíl v tom, co na praktikování těchto dvou druhů chování musí člověk vynaložit – při samotném omezení cestování individuální automobilovou dopravou musím obětovat své pohodlí, protože ho obvykle musím nahradit nějakým alternativním dopravním prostředkem, jako je kolo nebo třeba nějaký způsob hromadné dopravy. Na nákup „ekologického“ auta jsou potřeba hlavně peníze a tím může daný jedinec dávat najevo jak svůj vyšší status, tak i zároveň to, že se chová environmentálně šetrně. Nahrazovací (*efficiency*) environmentálně šetrné chování totiž bývá obvykle finančně náročné, ale už ne časově nebo jinak namáhavé.

2.5 Okázalá spotřeba

Pierra Bourdiea a Thoersteina Veblena jsem zmínila již v předchozí části práce. Jejich dalším důležitým příspěvkem do sociologické teorie je termín demonstrativní nebo také okázalá spotřeba. Má se tím na mysli spotřeba, respektive nákup takových věcí, kterým dávají jedinci najevo své bohatství. Podle původní definice by se mělo jednat zpravidla o produkty bez praktického využití, jako například umělecké předměty nebo drahé šperky a další luxusní zboží. Jedinou jejich funkcí má být možnost dát najevo

bohatství majitele. Okázalou spotřebou se lidé snaží zařadit nebo případně upevnit svou pozici ve vyšší sociální třídě a zvýšit tak svůj sociální status. Jak jsem popsala v předcházející podkapitole o Pierru Bourdiem, za pomoci zvýšení jednoho druhu kapitálu (v tomto případě ekonomického) lze zvýšit ostatní druhy kapitálů (v případě demonstrativní spotřeby v původním slova smyslu by se jednalo hlavně o sociální kapitál). Gerhard Lenski popsal, že se sociální status během života jednotlivců proměňuje a jednotlivci jsou tím pádem motivováni si své postavení zlepšit nebo ho udržet. Thorstein Veblen ve své knize z konce 19. století dává důraz i na původ a vybrané způsoby, řekla bych ale, že tato nutnost časem spíše vymizela, respektive tyto rozdíly mezi lidmi se spíše rozplynuly, protože naše společnost už zpravidla není tak formální jako bývala na konci devatenáctého století. V dnešní době můžeme za veřejné vychování zaměnit spíše termín veřejné morálnosti. Vnímaná morálnost totiž může zvyšovat sociální status, jak zjistili Braun Kohlova a Urban (2020), respondenti připisují osobám, které nakupují bio nebo fair trade certifikované produkty vyšší morálku a mravnost a častěji je považují za hodné lidi, ač o nich nic dalšího neví. To samo o sobě může zvyšovat sociální status jedince.

V současné době se do okázalé spotřeby dá zařadit více věcí než čistě nepraktické luxusní zboží, jako tomu bylo na počátku. Ve své práci představím výzkumy, kde autoři do demonstrativní spotřeby počítali například nakupování pouze produktů s certifikátem fair trade atp. (Fifita, Seo, Ko, Conroy & Hong, 2020). Fair trade produkty nejsou obvykle nutně luxusním zbožím, ač bývají dražší než produkty bez certifikátu. Může se také jednat o takzvaný Veblenův efekt, který vychází z Veblenovy Teorie zahálčivé třídy, kterou jsem popsala v předchozí podkapitole. Veblenův efekt se přímo týká produktů okázalé spotřeby a má znamenat situaci, kdy jsou lidé ochotni zaplatit více peněz za ekvivalentní produkt, pokud jim přinese vyšší společenský užitek. (Leibenstein, 1950) Jedná se v tomto případě o ekonomický a zároveň marketingový termín, ale u tématu (okázalé) spotřeby se těmto oborům a zároveň také jejich terminologii nevyhneme. Pokud bych se na Veblenův efekt chtěla podívat z pohledu Teorie racionální volby, musím vzít v úvahu i vliv zvýšení sociálního statusu a další faktory.

Zdá se tedy, že aby mohlo jakékoli chování zvyšovat sociální status, musí být veřejné (ve smyslu viditelné) a zároveň pozitivně vnímané v co nejširším poli společnosti.

Environmentálně šetrné chování je svou celospolečenskou prospěšností ideálním adeptem.

3 Empirická východiska

Souvislosti environmentálně šetrného chování a spotřeby se sociálním statutem už si samozřejmě všiml i někdo jiný a já bych teď ráda představila některé převážně zahraniční výzkumy, které se zkoumání tohoto vztahu věnují.

3.1 Zelená spotřeba jako věc veřejná

Zelená spotřeba je jinými slovy environmentálně šetrná spotřeba, ale obvykle tam řadíme spíše Nahrazovací produkty, jako jsou třeba bio nebo jinak označené environmentálně šetrnější produkty, spíše než samotné omezení spotřeby. Assimos, Pinto, Leite & Andrade (2019) empiricky potvrdili, že pro některé respondenty je demonstrativní spotřeba jedním ze způsobů sebe prezentace nebo součástí prezentace jejich identity, stejně jako byla okázalá spotřeba součástí prezentace Zahálčivé třídy.

Emily Huddart Kennedy a Christine Horne zjistily z kvalitativního výzkumu na občanech Spojených států amerických, že environmentálně šetrná spotřeba se musí ještě rozdělit na zelenou spotřebu (tj. nákup environmentálně šetrných produktů) a na omezení spotřeby. Proto první jmenovaná je vnímána jako pozitivně „statusotvorná“, kdežto omezení spotřeby tak vnímáno není (Kennedy & Horne, 2019).

Fifita, Seo, Ko, Conroy a Hong (2020) se zabývali spotřebou produktů s certifikátem organic (jednalo se nejen o jídlo, ale respondenti se zmiňovali i například o oblečení a dalších produktech). Pojmenovali celkem tři druhy motivace pro zelenou spotřebu. Jednou z nich byla samozřejmě ochrana životního prostředí, dalšími dvěma byly starost o zdraví a zvýšení sociálního statusu. Během kvalitativních rozhovorů s respondenty mimo jiné zjistili, že i sami respondenti považují své nákupy těchto produktů za spíše luxusní, respektive jejich nákupem se chtějí přiřadit k lidem, které tyto produkty kupují, a protože se jedná o dražší produkty, a tím chtějí zvyšovat svůj sociální status. Respondenti si vyšší cenu spojovali s větší udržitelností a byli ochotní si za to připlatit. Tento konkrétní výzkum byl podniknut v Jižní Korei (Fifita, Seo, Ko, Conroy & Hong, 2020). Mezi závěry tohoto výzkumu bylo, že se dá nákup organického jídla považovat za (luxusní) módní trend, což podle i Fifita, Seo, Ko, Conroy a Honga může být výhodné pro širší adaptaci tohoto environmentálně šetrného chování. Z toho, jak je v těchto výzkumech environmentálně

šetrná spotřeba jako taková prezentována, se jedná zároveň o okázalou spotřebu, o které jsem mluvila v předchozí části práce.

Johnstone a Tan (2014) ale zároveň zjistili, že zelená spotřeba nemusí být vnímána nutně jako pozitivní pro sociální status, někteří respondenti nakupujícím přiřazovali nadřazené chování a povýšenost. Autoři na tuto bariéru upozorňovali i u propagace environmentálně šetrné spotřeby a chování, protože někteří respondenti vnímali přílišné zapálení do ochrany planety negativně. To jde proti velkému počtu již představených výzkumů, ale potvrzuje to pravidlo, že sociální status je v každé skupině vnímán trochu jinak. Jinými slovy, působení jako člověk chránící planetu může způsobit, že náš sociální status není konzistentní. Jako jeden z problémů respondenti z výzkumu Johnstone a Tan (2014) zmiňovali předpokládanou přílišnou horlivost a vnucování názorů, což na ně potom má opačný než zamýšlený efekt (zamýšleným efektem se myslí zvýšení motivace chovat se environmentálně šetrně). Tyto závěry jdou ruku v ruce s limity, které Fifita, Seo, Ko, Conroy a Hong (2020) zmiňují v závěrech své práce, protože jak sami říkají, móda je v kultuře Jižní Korei silně zakořeněná a je třeba brát jejich závěry s rezervou, pokud bychom je chtěli aplikovat v celé šíři na společnosti s jiným kulturním základem.

V návaznosti na tyto poznatky jsem vytvořila hypotézu:

H1 Veřejně viditelné druhy environmentálně šetrného chování budou častěji vybírány jako zvyšující sociální status.

3.2 (Ne)dobrovolná skromnost

Okázalá či demonstrativní spotřeba může být takovým opakem dobrovolné skromnosti, ale některé zahraniční výzkumy popsali to, že i dobrovolná skromnost může být okázalým statusovým symbolem. Melby Karina Zuniga Huertas, Eduardo Hanna, Warton Da Silva Souza, Nelson Uliana, a Luis Gustavo Syllos (2017) si všimli, že chybí výzkum, který by se zabýval okázalou spotřebou v případech, kdy je vnímána okolím pozitivně. Jejich výzkum, o kterém už jsem mluvila, se zabýval vnímáním jízdy na kole. O okázalou „spotřebu“ (resp. v tomto případě spíše aktivitu nebo dobrovolnou skromnost) se jednalo podle respondentů pouze v případech, kdy byla cyklistům jedoucím do práce připisována motivace ochrany životního prostředí, ač její důsledek pro životní

prostředí a finanční prostředky jedince je v obou případech stejný. Pokud u nich respondenti považovali jízdu do práce na kole za nutnost chránící hlavně peněženku než planetu, za okázalou „spotřebu“ to nepovažovali, a tudíž jim ani nepřipisovali vyšší sociální status. Svou roli v pozitivně vnímaných případech hrálo třeba luxusněji působící oblečení. (Huertas, Hanna, Souza, Uliana & Syllos, 2017).

Respondenti z kvalitativního výzkumu od Brooks & Wilson (2015) jmenovali jako jednu z podmínek přiřazení mezi aktivity zvyšující sociální status nejen vliv peněz, ale i to, že na některé aktivity nebo spotřebu musí mít člověk dostatek informací, volného času a také mu musí potenciálně věnovat více úsilí.

Hana Librova (1993, 2003, 2016) napsala celkem tři knihy o svém longitudinálním výzkumu zaměřeném na environmentálně šetrné mladé lidi. Později se z nich staly rodiny s malými dětmi a její poslední kniha se věnuje zkušenostem již odrostlých dětí právě těch environmentálně šetrně žijících mladých lidí z první knihy. Nejdříve se totiž autorka věnovala zkoumání dobrovolné skromnosti, jak ji sama popsala, a lidem, kteří takto nejen chránili planetu. Ne pro všechny totiž byla hlavní motivací dobrovolné skromnosti ochrana životního prostředí. Z její knihy vydané v roce 1994 vyplývá, že byla tato komunita spíše zvláštní skupinou lidí se specifickým životním stylem, který byl v té době opakem narůstající každodenní spotřeby kapitalismu. Jejich způsob života a ochrany planety jakoby stojí proti vnímání některých environmentálně šetrných druhů chování dnes, kdy se některé způsoby chování (např. nákup potravin a spotřebního zboží s certifikátem organic) dá považovat za téměř luxusní zboží (Fifita, Seo, Ko, Conroy & Hong, 2020). Dnes se ale stal z environmentálně šetrného životního stylu poměrně populární trend, kterého si právě všimli i tvůrci reklam a obalů produktů a vznikl tak fenomén green washingu, kdy jsou produkty vydávány jako environmentálně šetrné/ekologické/zelené... ne proto, že by takové opravdu byly, ale proto, že se tak lépe prodají a ideálně ještě za vyšší cenu. Pro spotřebitele je tak těžší a těžší rozlišit mezi skutečně environmentálně šetrnými produkty a těmi, které se tak jenom tváří (Johnstone & Tan, 2014). Často to může být také pouze důvod, proč za standardní službu náúčtovat více peněz (jako příklad jsem uváděla v předchozí části práce možnost „ekologického balíku“ za doplatek, kdy je zboží pouze zabaleno do recyklované krabice nebo recyklovatelných obalů versus environmentálně kompenzovaného balíku, kdy firma dohlédne na to, aby byla uhlíková stopa

neutralizována) a to může být pro některé důvodem ke skepticismu ohledně environmentálně šetrného chování obecně a jejich participaci v něm. „Trendovost“ některých druhů chování také může působit negativně v tom světle, kdy se některé environmentálně šetrné druhy chování ztrácí a pak zase vrací do módy, třeba jako znovu použitelné tašky na nákupy nebo městské zeleninové zahrady a zahrádkářské kolonie, které jsem zmínila v úvodu. To může potenciálně vést k tomu, že ti, kteří se „odmítají řídit módními trendy“ si budou pomaleji osvojovat tyto druhy environmentálně šetrného chování a spotřeby. Některým to může připomínat i krok zpět do minulosti nebo krok zpět do horší životní úrovně, protože si dobrovolnou skromnost dávají do opozice s okázalou spotřebou. Venhoeven, Bolderdijk & Steg (2016) prokázali, že respondenti byli spokojenější, pokud se věnovali environmentálně šetrné aktivitě z vlastního rozhodnutí v porovnání s tím, pokud k tomu byli nuceni tlakem společnosti.

3.3 Motivace environmentálně šetrného chování

Výčitky svědomí mohou být jednou z motivací environmentálně šetrného chování, jak se ukázalo ve výzkumu Tang & Hinsch z roku 2018. Ti respondenti, kteří si byli vědomi dopadů svého finančně náročného životního stylu se kvůli tomu snažili svou spotřebu orientovat spíše environmentálně šetrně. V jejich případě se jednalo převážně o *Nahrazovací* environmentálně šetrné chování, protože kupovali „zelené“ alternativy produktů, aby tím snížili dopady své vysoké spotřeby (Tang & Hinsch, 2018). Jejich chování by se dalo popsat jako jakési ekologické odpustky, neboť si tím kupovali klidné svědomí, že jejich spotřeba není ta, která negativně ovlivňuje naši planetu. Autoři mluví o paradigmatu morální kompenzace, protože podle nich si tím aktéři morálně kompenzují své potenciálně environmentálně nešetrné nebo neetické aktivity. (Tang & Hinsch, 2018). Z pohledu teorie racionální volby tito respondenti uvažují při nákupu i úroveň vlastní morálky a čistotu svědomí.

Výzkum od De Nardo, Brooks, Klinsky & Wilson (2017), který mě velice inspiroval, se týkal přiřazované motivace k určitým druhům environmentálně šetrného chování. Zároveň autoři zjišťovali i podmínky přiřazení vysokého statusu a nízkého statusu k dané aktivitě. Jednalo se o kvalitativní výzkum. De Nardo, Brooks, Klinsky & Wilson (2017) zjistili, že *Nahrazovací* druhy environmentálně šetrného chování evokují vyšší sociální status kvůli své obvyklé finanční náročnosti a zároveň připisované environmentální

motivaci. U *Omezovacích* druhů chování tento trend nezaznamenali. (De Nardo, Brooks, Klinsky & Wilson, 2017)

Z toho vychází má druhá hypotéza:

H2 Nahrazovací druhy environmentálně šetrného chování budou častěji vybírány jako zvyšující sociální status než Omezující druhy environmentálně šetrného chování a spotřeby.

Jedním z výzkumů, který se zabýval tím, proč se vlastně lidé chovají environmentálně šetrně, když to potenciálně stojí více peněz a zároveň to má jen velmi malý dopad na uhlíkovou stopu, je výzkum Emily Huddart Kennedy a Christine Horne (2019). Mimo jiné zjistily, že roli může hrát i sociální tlak okolí ve smyslu, že když táhneme za jeden provaz s ostatními, tak nám to může zvyšovat sociální status (Kennedy & Horne, 2019). Jiný výzkum od Micael-Lee Johnstone a Lay Peng Tan (2014) se zase věnoval tomu, proč se lidé nevěnují environmentálně šetrné spotřebě více, když tvrdí, že jim na ochraně životního prostředí záleží. Zjistili, že existuje několik bariér, které jim v tom brání. Třeba to, že *„Vědomí o environmentálních problémech není dostatečnou prerekvizitou k environmentálně šetrnému chování, protože většina lidí není dostatečně informována, aby se mohla chovat environmentálně zodpovědně.“* (Johnstone & Tan, 2014, s. 3) Zároveň ale dodávají, že se chování respondentů po dodání detailních informací příliš nezměnilo. Fenoménu toho, kdy se deklarovaná starost o životní prostředí neodráží do environmentálně šetrného chování, se nazývá *zelená mezera (green gap)* nebo *mezera mezi postojem a chováním (attitude-behaviour gap)* (Johnstone & Tan, 2014).

Jako první z bariér jmenovali již výše zmíněnou vnímanou vysokou cenu za environmentálně šetrnou spotřebu nebo chování, ať už se tím myslí skutečně finanční ztráty nebo vynaložené úsilí. Respektive, jejich respondenti se shodli na tom, že je to *„velmi těžké žít environmentálně šetrně.“* (Johnstone & Tan, 2014, s. 6)

O nevyrovnanosti participace u environmentálně šetrného chování a informovanosti domácností a výsledné uhlíkové stopě se zabýval článek Wynese & Nicholase (2017), kteří zjistili, že jsou častěji propagovány (a tím pádem respondenty ve výzkumech i reflektovány) Nahrazovací druhy environmentálně šetrného chování, které

ale nemívají takový efekt na snížení uhlíkové stopy. A proto jsem zvolila svou třetí hypotézu následující:

H3 Nahrazovací druhy environmentálně šetrného chování budou častěji spojovány s ochranou životního prostředí než Omezovací druhy environmentálně šetrného chování.

Abych zjistila, jak lidé vlastně vnímají environmentálně šetrné chování a sociální status, který se k němu může, ale také nemusí vázat, rozhodla jsem se v rámci své diplomové práce provést dotazníkové šetření. Při rešerši jsem si všimla, že chybí kvantitativní data týkající se několika různých druhů environmentálně šetrného chování a spotřeby na reprezentativním vzorku respondentů, a proto jsem se rozhodla provést své vlastní.

4 Metodologie

4.1 Konceptualizace, operacionalizace

Ve své práci jsem se rozhodla se věnovat environmentálně šetrnému chování a spotřebě spadajících do několika různých druhů environmentálně šetrného chování, abych pokryla téma v co největší šíři.

V rámci diplomové práce budu testovat platnost následujících hypotéz, které jsem představila v předchozí kapitole:

H1 Veřejně viditelné druhy environmentálně šetrného chování budou častěji vybírány jako zvyšující sociální status.

H2 Nahrazovací druhy environmentálně šetrného chování budou častěji vybírány jako zvyšující sociální status než Omezující druhy environmentálně šetrného chování a spotřeby

H3 Nahrazovací druhy environmentálně šetrného chování budou častěji spojovány s ochranou životního prostředí

4.1.1 Možnosti aktivit a spotřeby v dotazníku

Příklady chování jsem vybírala podle jejich výskytu v dalších výzkumech, podle jejich efektivity z hlediska ochrany životního prostředí (Wynes & Nicholas, 2017) a podle toho, jak se podle mého názoru hodila na naši českou společnost.

Jejich seznam je následující:

- Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu)
- Omezení spotřeby vody
- Nákup elektrického/hybridního auta
- Jízda MHD/ na kole jako hlavní dopravní prostředek
- Nelétání letadlem
- Instalace solárních panelů
- Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů
- Omezená konzumace masa (př. vegetariánství)

V dotazníku byl tento výčet doplněn o možnost Žádná z uvedených. Všechny příklady chování mezi sebou v jednotlivých otázkách rotovaly.

Z nich čtyři můžu s jistotou zařadit do kategorie Omezujících (Omezení spotřeby elektrické energie, Omezení spotřeby vody, Nelétání letadlem a Omezená konzumace masa), a tři s jistotou do kategorie Nahrazujících (*efficiency*) (Nákup elektrického/hybridního auta, Instalace solárních panelů a nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů). Zbývá možnost Jízda v MHD nebo na kole jako hlavní prostředek by se mohla hodit do obou kategorií, ale protože se jedná o operacionalizovanou možnost nevyužívání automobilu, řadím ji proto k Omezujícím druhům environmentálně šetrného chování a spotřeby pro využití v další analýze.

Tabulka č. 1.: Seznam možností v dotazníku s rozdělením druhů environmentálně šetrného chování

Omezovací environmentálně šetrné chování	Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu)
	Omezení spotřeby vody
	Nelétání letadlem
	Jízda MHD/ na kole jako hlavní dopravní prostředek
	Omezená konzumace masa (př. vegetariánství)
Nahrazovací environmentálně šetrné chování	Nákup elektrického/hybridního auta
	Instalace solárních panelů
	Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů

Po pilotním sběru dotazníku došlo ke změně ve formulaci otázek, protože se pro respondenty ukázaly jako složité a příliš časově náročné. V dotazníku se poté pracovalo se třemi otázkami, které byly méně složitě položeny. Pro respondenty mezi sebou otázky náhodně rotovaly.

- Vyberte prosím jednu až tři aktivity, které podle Vás zvyšují sociální status
- Vyberte prosím jednu až tři aktivity, které si nejvíce spojíte s šetřením peněz
- Vyberte prosím jednu až tři aktivity, které si nejvíce spojíte s ochranou životního prostředí

4.1.2 ABCDE klasifikace

Sběr mého dotazníku probíhal díky společnosti Nielsen Admosphere na respondentech Českého národního panelu. Tato společnost používá pro potřeby marketingových výzkumů vlastní klasifikaci "sociálního statusu", jejíž součástí je několik otázek, ze kterých je poté vypočteno osm kategorií, kterými rozděluje společnost. Protože příjem může být pro respondenty citlivou záležitostí, agentura vypočítává klasifikaci na základě vzdělání osoby s nejvyšší příjmem v domácnosti, na počtu ekonomicky aktivních osob v domácnosti, na základě příjmového indexu a na základě vybavenosti, kterou domácnost disponuje, tedy zda má domácnost chatu/chalupu, auto mladší deseti let, mikrovlnou troubu, připojení k internetu a elektrickou vrtačku (Nielsen Admosphere, 2021). Agentura navrhuje tyto slovní ekvivalenty klasifikace: A = vyšší třída, B = vyšší střední třída, C = střední třída, D = nižší střední třída, E = nižší třída. Při klasifikaci jsou pro rovnoměrnost rozložení některé kategorie rozdělené do více částí; tak vzniká sice osm kategorií, ze kterých je ale nakonec pět tříd. Pro přehlednější interpretaci dat jsem se rozhodla tyto třídy ještě spojit do celkem tří kategorií a jsou to následující: A,B; C a D,E.

Do nejvyšší kategorie (A, B) tím pádem podle spočítaného skóre agentury spadají 2/8 nejbohatších domácností, obvykle je v nich vysokoškolsky vzdělaná hlava rodiny, která je ekonomicky aktivní (hlavně se jedná o vedoucí pracovníky, manažery nebo i vysokoškolsky vzdělané řadové zaměstnance). Domácnosti bývají velmi dobře vybavené. (Nielsen Admosphere, 2021)

Ve střední kategorii (C) jsou domácnosti s průměrným příjmem, řadí se sem 3/8 českých domácností. Hlava rodiny typicky pracuje v obchodě nebo ve službách, kancelářské a technické profese. (Nielsen Admosphere, 2021)

Do nejnižší spojené kategorie (D, E) spadají 3/8 z hlediska odhadovaného příjmu na osobu těch nejchudších domácností. Hlavou domácnosti bývá manuální pracovník s nižším vzděláním nebo může být hlava rodiny i ekonomicky neaktivní (může se jednat o důchodce, studenty, osoby na rodičovské dovolené atd.). (Nielsen Admosphere, 2021)

Zařazení respondentů do klasifikace je obvykle provedeno při jejich registraci do panelu a je pravidelně kontrolováno

Z N=506 respondentů tato informace chybí u celkem 14 z nich. Při analýze s touto klasifikací těchto 14 nebude započítáno (tj. pro tuto klasifikaci platí N=492).

4.2 Sběr dat

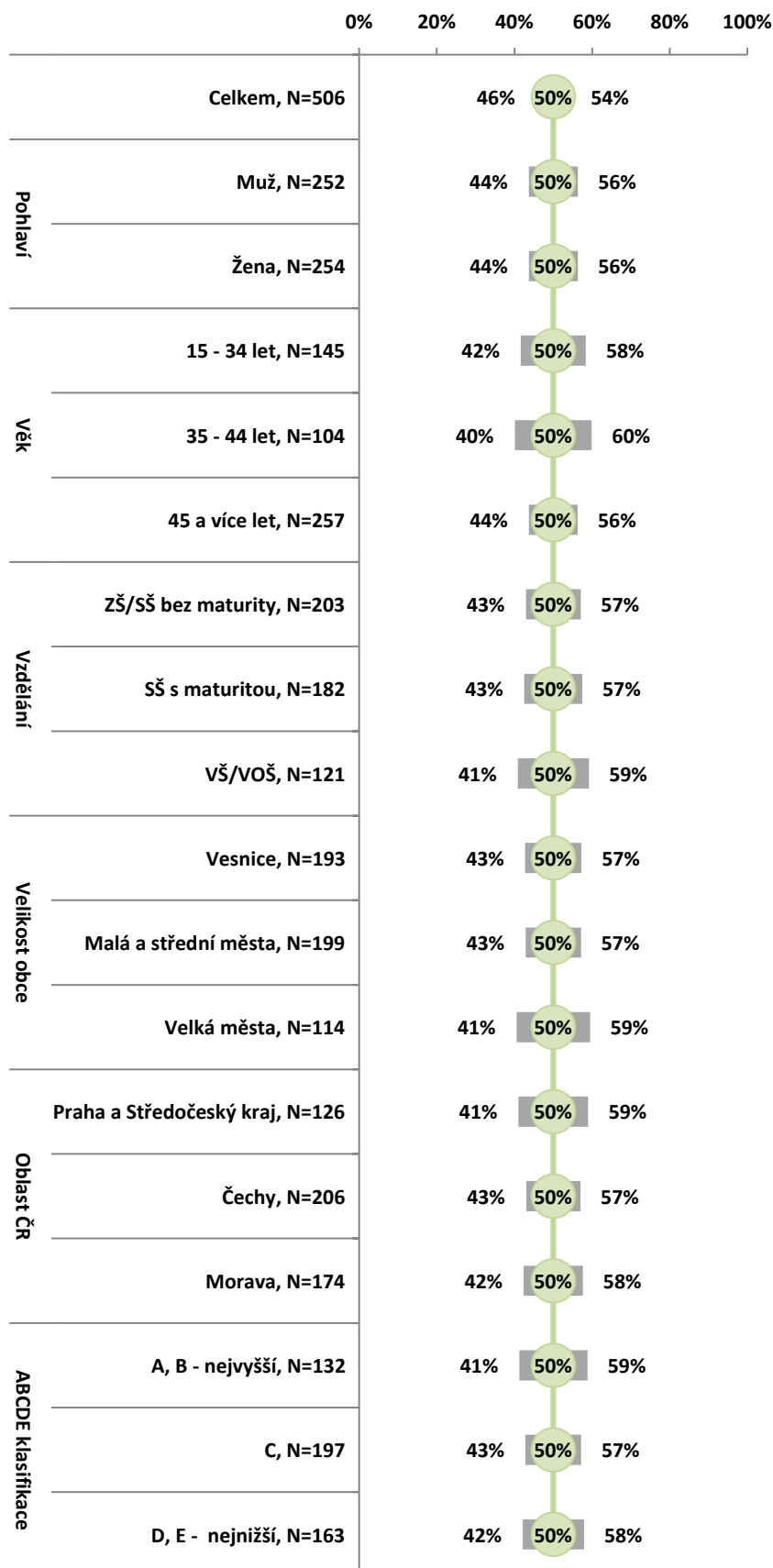
Sběr dat byl realizován prostřednictvím internetového sběru (CAWI). Respondenti jsou součástí Českého národního panelu na platformě vytvořené pro společnost Nielsen Admosphere. Terénní sběr dat proběhl v době od 13. dubna do 19. dubna 2022. Cílovou skupinou sběru výzkumu byla internetová populace České republiky starší patnácti let. Internetová populace je zjišťována na pravidelné bázi skrze pravidelný dlouhodobý výzkum s názvem Netmonitor. Rozumí se jí počet Čechů, kteří se v daném období připojili k internetu (Metodika NetMonitoru Měření Návštěvnosti internetu, 2022). Z toho výzkumu pochází i kvóty použité na sestavení vzorku respondentů a neměla jsem je v době sběru ani zpracování dat k dispozici v jiné podobě, než jsou zveřejněny v mé diplomové práci (viz Tabulka č. 2.: Charakteristiky výběrového souboru). Výběr cílové skupiny jsem neměla možnost ovlivnit.

Analýza dat byla uskutečněna na vzorku celkem 506 respondentů, z nichž všichni vyplnili dotazník kompletně. Celkem byly sledovány kvóty na pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště a kraj. Kraje jsou pro lepší interpretaci dat transformovány do tří oblastí České republiky: Praha a Středočeský kraj, Čechy (bez Prahy a Středočeského kraje) a Morava. Váhy získaných výběrových znaků jsou v intervalu od 0,69 do 1,41. Data byla vážena kvůli drobným odchylkám způsobeným při sběru dat podle interní metody agentury Nielsen Admosphere. Dotazník byl součástí pravidelného měsíčního omnibusu, kde nebyl jediným dotazovaným tématem.

Tabulka č. 2: Charakteristiky výběrového souboru

Charakteristiky výběrového souboru				
Základ: Celý vzorek		N=506	Procento neváženě	Procento váženě
Pohlaví	Muž	252	49,8%	50,3%
	Žena	254	50,2%	49,7%
Věk	15 - 24 let	64	12,6%	12,9%
	25 - 34 let	81	16,0%	16,4%
	35 - 44 let	104	20,6%	20,3%
	45 - 54 let	103	20,4%	20,3%
	55 let a více	154	30,4%	30,1%
Vzdělání	ZŠ/SŠ bez maturity	203	40,1%	38,9%
	SŠ s maturitou	182	36,0%	37,3%
	VŠ/VOŠ	121	23,9%	23,8%
Velikost místa bydliště	Do 999 obyvatel	74	14,6%	16,6%
	1 000 – 4 999 obyvatel	119	23,5%	22,4%
	5 000 – 19 999 obyvatel	91	18,0%	17,9%
	20 000 – 99 999 obyvatel	108	21,3%	20,4%
	100 000 a více obyvatel	114	22,5%	22,8%
Kraj	Praha	55	10,9%	13,0%
	Středočeský kraj	71	14,0%	13,2%
	Jihočeský kraj	33	6,5%	5,9%
	Plzeňský kraj	25	4,9%	5,3%
	Karlovarský kraj	13	2,6%	2,6%
	Ústecký kraj	36	7,1%	6,9%
	Liberecký kraj	22	4,3%	4,0%
	Královéhradecký kraj	26	5,1%	5,0%
	Pardubický kraj	26	5,1%	5,1%
	Kraj Vysočina	25	4,9%	4,8%
	Jihomoravský kraj	59	11,7%	11,8%
	Olomoucký kraj	30	5,9%	5,7%
	Zlínský kraj	30	5,9%	5,7%
	Moravskoslezský kraj	55	10,9%	11,0%

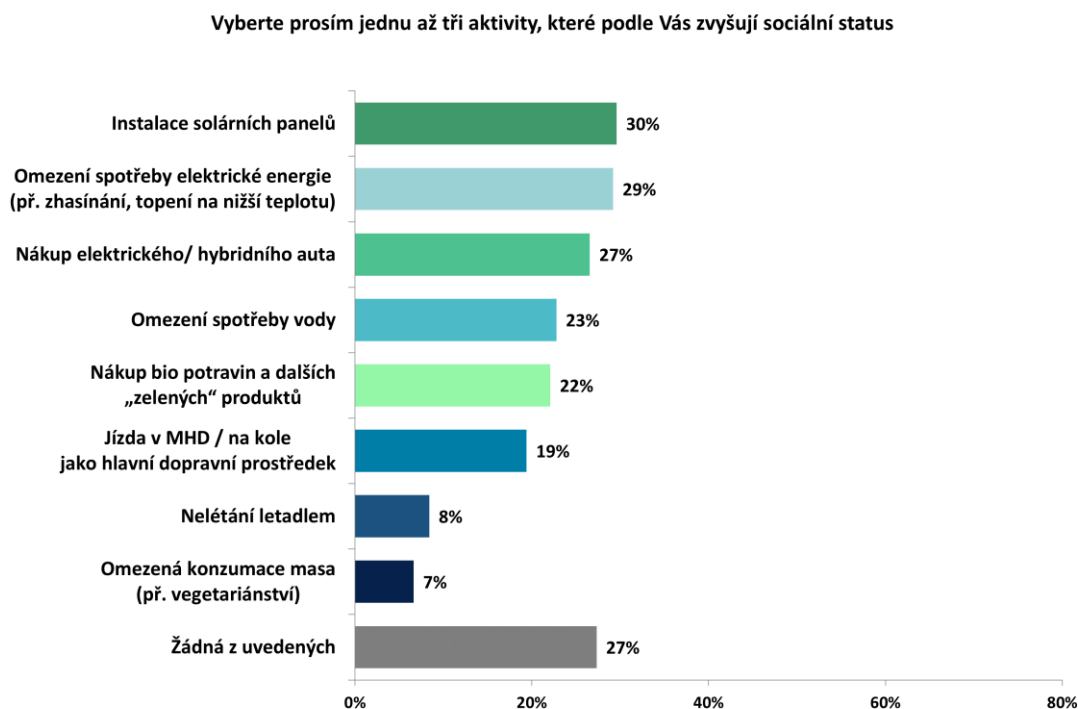
Graf č. 1. Hladina chyb pro jednotlivé kategorie (Celý vzorek, N=506)

5 Environmentálně šetrné chování ve společnosti

5.1 Zvyšování sociálního statusu skrze environmentálně šetrné chování

Graf č. 2 Aktivitty, které podle respondentů zvyšují status (Celý vzorek, N=506)

V mnou zjištěných datech byla nejčastěji vybranou aktivitou, která z uvedeného seznamu podle respondentů zvyšuje sociální status, Instalace solárních panelů, která byla vybrána téměř ve třetině případů (30 %). Jedná se o jednorázově drahou aktivitu, která je zároveň veřejná a viditelná. Vysoké umístění této možnosti potvrzuje výsledky výzkumu ze zahraničí, kde se tato aktivita také umístila na nejvyšších příčkách (Uren, Roberts, Dzidic & Leviston, 2019). Překvapivě v porovnání s rešerší je hned za ní v závěsu Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu) (29 %), které je považováno za neveřejné a zároveň patří mezi Omezovací způsoby environmentálně šetrného chování, jež s vyšším statusem spojována nebývají (Uren, Roberts, Dzidic & Leviston, 2019). Ve zhruba čtvrtině případů byla vybrána možnost Nákup elektrického/ hybridního auta (27 %), což je opět možnost, která takto vysoko v tomto případě nepřekvapí, neboť se jedná o vysoce finančně náročnou aktivitu, která je veřejná a dala by se zařadit do okázalé spotřeby. Kategorie, která svým umístěním opět překvapí, je Omezení spotřeby vody na čtvrtém místě, tato možnost byla vybrána v téměř čtvrtině

případů (23 %). Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů byl vybrán v pětina případů (22 %), tato aktivita bývá se zvyšováním statusu v dalších výzkumech poměrně často spojována (Braun Kohlová & Urban, 2020), neboť se opět jedná o finančně náročnější alternativu oproti nákupu necertifikovaných produktů a potravin. Jako poslední bych jmenovala Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek, tato možnost byla vybrána v každém pátém případě (19 %). Vzhledem k tomu, že se jedná o otázku, které aktivity podle respondentů zvyšují sociální status, myslím, že si můžu výběr této poslední možnosti odůvodnit podobně jako tomu bylo ve výzkumu od Huertas, Hanna, Souza, Uliana & Syllos z roku 2017, kde se věnovali právě jízdě na kole a zvyšování statusu. Jako „statusotvorná“ tato možnost totiž byla vybrána v případě, pokud zde nebyla pochybnost, že se nejednalo o nutnost, ale o volbu jezdce (roli hrálo např. oblečení cyklisty, ale i vlastní očekávání respondenta).

Tabulka č. 3.: Rozložení procent případů výběru aktivit zvyšujících sociální status u jednotlivých kategoriích

Základ: Celý vzorek		Omezení spotřeby elektrické energie	Omezení spotřeby vody	Nákup elektrického/hybridního auta	Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek	Nelétání letadlem	Instalace solárních panelů	Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů	Omezená konzumace masa (př. vegetariánství)	Žádná z uvedených
Celkem		29%	23%	27%	19%	8%	30%	22%	7%	27%
Pohlaví	Muž	29%	22%	24%	19%	10%	29%	17%	7%	31%
	Žena	30%	24%	29%	20%	6%	30%	27%	6%	24%
Věk	15 - 34 let	26%	26%	35%	21%	7%	37%	30%	12%	17%
	35 - 44 let	20%	12%	26%	19%	9%	24%	23%	2%	37%
	45 a více let	35%	26%	22%	19%	9%	27%	17%	5%	30%
Vzdělání	ZŠ/SŠ bez maturity	35%	28%	24%	19%	10%	27%	17%	7%	26%
	SŠ s maturitou	25%	19%	27%	19%	7%	29%	23%	7%	31%
	VŠ/VOŠ	25%	21%	31%	22%	7%	35%	30%	5%	26%
ABCDE klasifikace	A, B - nejvyšší	24%	20%	34%	15%	7%	35%	27%	9%	27%
	C	31%	25%	24%	22%	8%	26%	24%	5%	26%
	D, E - nejnižší	33%	21%	24%	20%	10%	28%	15%	6%	30%

Za zajímavé považuji, že ženy ve více než jedné čtvrtině případů (27 %) vybíraly mezi aktivity zvyšující sociální status Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů oproti mužům, kteří tak činili v téměř o třetinu méně případů (17 %). Mladší respondenti

více než starší vybírali možnosti Nákup elektrického/ hybridního auta a Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů mezi ty, které mohou zvyšovat sociální status. Se stoupajícím vzděláním se zvyšoval i počet případů, kdy respondenti vybrali Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů jako aktivitu, která podle nich zvyšuje sociální status.

Se stoupající sociální třídou (klasifikací) se zároveň zvyšovaly počty případů, kdy respondenti vybírali finančně náročnější aktivity mezi ty, které podle nich zvyšují sociální status. Nákupu elektrického nebo hybridního auta si považovala za zvyšující status třetina respondentů z dvou nejvyšších kategorií (AB, 34 %), u dvou nižších to byla méně než čtvrtina (C; D,E – obojí 24 %). Stejného trendu jsem si všimla i u Nákupu bio potravin a dalších „zelených“ produktů, kde podle víc než čtvrtiny respondentů z nejvyšší kategorie (A,B – 27 %) tato aktivita zvyšuje sociální status, u střední kategorie se jedná o sotva čtvrtinu (C - 24 %) a u nejnižší kategorie se jedná o jednoho z 10 (15 %). Zajímavé je, že pro mě překvapivá druhá kategorie Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu) byla častěji vybírána jako zvyšující sociální status kategoriemi s nejnižším statusem, vybrala ji alespoň jedna třetina respondentů (D,E – 33 %), kdežto u dalších vyšších kategorií se jednalo o čtvrtinu v případě nejvyšších kategorií (A,B – 24 %).

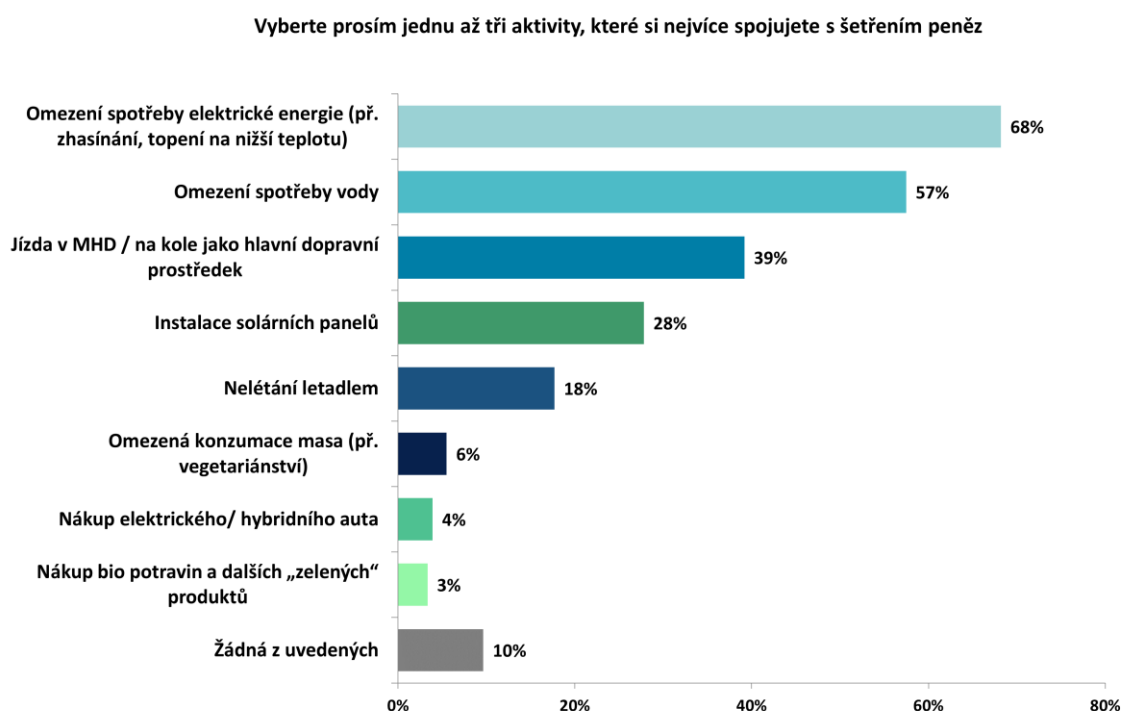
Předpokládala jsem, že se na nejvyšších místech bude umisťovat environmentálně šetrné chování, která by spadala do Nahrazovacího typu, protože jak už jsem popsala v předchozích částech práce, jedná se obvykle o veřejné a finančně náročné druhy chování / spotřeby, a tudíž by se daly zařadit do okázalé spotřeby/chování. Je to tak v případě prvního, třetího a pátého místa (Instalace solárních panelů, Nákup elektrického/ hybridního auta a Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů), do nejčastěji vybraných pěti se ale dostaly i dva pro mě nečekané druhy environmentálně šetrného chování druhu Omezovacího, a to Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu) (druhé místo) a Omezení spotřeby vody (čtvrté místo). Nečekala jsem je u této otázky tak vysoko, protože se jedná o neveřejné a tím pádem o málo viditelné aktivity. Můj dotazníkový výzkum probíhal v dubnu 2022 a je možné, že za vysoké umístění možnosti Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu) může i současná (respektive dubnová) situace na trhu s energiemi a celková politická situace ve světě.

Zbylé dvě možnosti Nelétání letadlem a Omezená konzumace masa (př. vegetariánství) nebyly vybrány mezi aktivity zvyšující sociální status v méně než 1 z 10 případů a jejich „statusotvrnost“ tím pádem není u českých respondentů nijak významně reflektována.

Čtvrtina respondentů (27 %) uvedla, že Žádná z uvedených aktivit podle nich sociální status nezvyšuje. Předpokládám, že to může být formulací otázky, respektive tím, že tak lidé obvykle o svém chování nepřemýšlí – je možné, že se pro některé jedná o jeden z rozhodujících faktorů např. při nákupu auta, ale určitě se nejedná o téma, nad kterým respondenti pravidelně přemýšlí. K podobnému závěru došli i De Nardo, Brooks, Klinsky & Wilson, (2017), kteří téma zkoumali kvalitativně.

5.2 Šetření peněz a environmentálně šetrné chování

Graf č. 3 Aktivity, které si nejvíce spojují s šetřením peněz (Celý vzorek, N=506)

Vůbec nejvíce si respondenti s šetřením peněz spojovali environmentálně šetrné chování Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu), kterou volili ve dvou třetinách případů (68 %). Jak už jsem psala výše, toto umístění bylo dost možná umocněno zdražováním energií, která sběru dotazníku předcházelo. Na druhém místě se umístila aktivita Omezení spotřeby vody, která byla zvolena ve více než

polovině případů (57 %). Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek se umístila na třetím místě, byla vybrána ve dvou čtvrtinách případů (39 %). Více než ve čtvrtině případů (28%) respondenti vybrali mezi aktivitami spojovanými se šetřením finančních prostředků i možnost Instalace solárních panelů, která, ač bývá finančně náročná svým poměrně vysokým vstupním poplatkem, z dlouhodobého hlediska peníze šetří. Možnost Nelétání letadlem uzavírá pět nejčastěji spojovaných aktivit s šetřením peněz svými 18 %. Pořadí v této kategorii nepřekvapí tolik jako v předchozí kategorii, já osobně jsem ještě předpokládala vyšší umístění možnosti Omezená konzumace masa (př. vegetariánství), ale nebyla vybrána jako jedna z možností ani v desetině případů, stejně jako finančně náročnější možnosti environmentálně šetrného chování Nákup elektrického/ hybridního auta a Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů, které svým umístěním mezi posledními vybranými příliš nepřekvapí.

Tabulka č. 4.: Rozložení procent případů spojování aktivity s šetřením peněz

Základ: Celý vzorek		Omezení spotřeby elektrické energie	Omezení spotřeby vody	Nákup elektrického/hybridního auta	Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek	Nelétání letadlem	Instalace solárních panelů	Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů	Omezená konzumace masa (př. vegetariánství)	Žádná z uvedených
Celkem		68%	57%	4%	39%	18%	28%	3%	6%	10%
Pohlaví	Muž	65%	55%	3%	38%	20%	29%	3%	7%	12%
	Žena	71%	60%	5%	41%	16%	27%	4%	4%	8%
Věk	15 - 34 let	68%	66%	3%	56%	18%	25%	3%	6%	3%
	35 - 44 let	70%	54%	2%	41%	14%	24%	2%	5%	11%
	45 a více let	68%	54%	5%	29%	19%	31%	4%	6%	13%
Vzdělání	ZŠ/SŠ bez maturity	66%	56%	4%	28%	25%	23%	4%	6%	14%
	SŠ s maturitou	69%	60%	4%	43%	14%	29%	2%	5%	7%
	VŠ/VOŠ	70%	57%	3%	51%	11%	34%	4%	5%	7%
ABCDE klasifikace	A, B - nejvyšší	72%	56%	3%	52%	17%	30%	3%	5%	6%
	C	69%	64%	3%	36%	17%	26%	3%	5%	8%
	D, E - nejnižší	64%	49%	6%	28%	20%	27%	4%	6%	16%

Zajímavého trendu je možné si všimnout u možnosti Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek, kdy nejmladší kategorie 15 – 34 let považuje za šetřivou ve

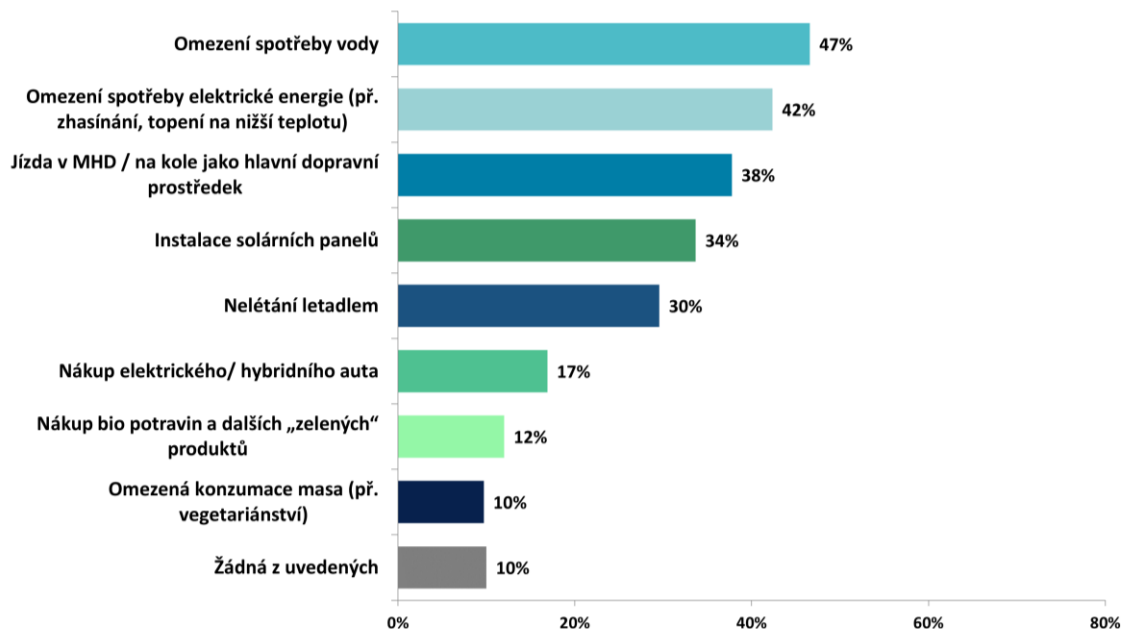
více než v polovině případů (56 %), kategorie 35-44 let ve dvou pětinach případů (41 %) a nejstarší kategorie 45 a více let ji vybrala ve více než čtvrtině případů (29 %). Podobný trend jsem zaznamenala i u vzdělání, kde ti, kteří dosáhli maximálně středoškolského vzdělání bez maturity, vybrali environmentálně šetrné chování Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek jako aktivitu šetřící peníze ve více než čtvrtině případů (28 %), respondenti, kteří měli alespoň maturitní, vysvědčení tuto aktivitu ve dvou pětinach případů (42% a v případě nejvyššího vysokoškolského vzdělání byla tato možnost vybrána jako každá druhá (50 %). Stejný trend, kde pravděpodobnost výběru kategorie stoupá s dosaženým vzděláním, ale už ne tak výrazně se objevuje i u následující možnosti Instalace solárních panelů, kdy kategorie s nejnižším dosaženým vzděláním tuto možnost zvolila v téměř čtvrtině případů (23 %), prostřední kategorie respondentů s maturitou ji zvolila ve 29 % případů a nejvíce vzdělaná kategorie ji zvolila v každém třetím případě (34 %).

Nejvyšší kategorie socioekonomické klasifikace v polovině případů (A, B – 52 %) vybrala možnost Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek jako jednu ze tří aktivit, kterou si spojují s šetřením peněz. U této možnosti je trend klesající, ve střední kategorii klasifikace tuto možnost vybrali respondenti v jedné třetině případů (C - 36 %) a v nejnižší se jednalo o víc než čtvrtinu (D, E – 28 %). Podobný, ale ne tak výrazný trend můžeme najít i u možnosti Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu), kde nejvyšší kategorie vybírala tuto aktivitu jako šetřící peníze v téměř třech čtvrtinách případů (A,B – 72 %) a u dvou nižších kategorií klasifikace socioekonomické úrovně se jednalo o zhruba dvě třetiny (pro C – 69 % a pro D, E – 64 %)

Jak se dalo předpokládat, první příčky v asociaci environmentálně šetrných chování a spotřeby s šetřením finančních prostředků obsadily možnosti, které řadím do Omezovacích druhů environmentálně šetrného chování. Jedná se o všechny jmenované možnosti, kromě předposledního jmenovaného chování Instalace solárních panelů, kterou řadím do Nahrazovacích.

5.3 Aktivity nejvíce spojovány s ochranou životního prostředí

Graf č. 4 Aktivity, které si v nejvíce případech spojují s ochranou životního prostředí (Celý vzorek, =506)

Environmentálně šetrné chování, které bylo v nejvíce případech spojováno s ochranou životního prostředí, je Omezení spotřeby vody. Bylo to tak v téměř polovině případů (47 %). Na druhém místě byla nejčastěji vybírána možnost Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu), která byla vybrána ve 4 z 10 případů (42 %). Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek se umístila jako třetí nejčastěji vybraná možnost environmentálně šetrného chování spojovaného s ochranou životního prostředí téměř dvěma pětinami respondentů (38 %). Na čtvrtém místě se umístila možnost Instalace solárních panelů, která byla vybrána ve třetině případů (34 %). Možnost Nelétání letadlem se umístila na pátém místě, jako jedna ze tří aktivit nejvíce spojovaných s ochranou životního prostředí byla vybrána v téměř třetině případů (30 %). Poslední možnost, která v této otázce stojí za zmínku, je Nákup elektrického/ hybridního auta, byla vybrána v téměř pětině případů (17 %).

Tabulka č. 5 Rozložení procent případů spojování aktivity s ochranou životního prostředí

Základ: Celý vzorek		Omezení spotřeby elektrické energie	Omezení spotřeby vody	Nákup elektrického/hybridního o auta	Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek	Nelétání letadlem	Instalace solárních panelů	Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů	Omezená konzumace masa (př. vegetariánství)	Žádná z uvedených
Celkem		42%	47%	17%	38%	30%	34%	12%	10%	10%
Pohlaví	Muž	43%	47%	12%	37%	33%	32%	9%	9%	11%
	Žena	42%	46%	22%	39%	26%	35%	15%	11%	9%
Věk	15 - 34 let	42%	49%	24%	38%	29%	32%	25%	22%	3%
	35 - 44 let	41%	38%	16%	44%	30%	21%	8%	8%	14%
	45 a více let	43%	49%	13%	35%	30%	40%	6%	3%	12%
Vzdělání	ZŠ/SŠ bez maturity	42%	46%	16%	30%	31%	33%	11%	6%	15%
	SŠ s maturitou	42%	46%	20%	36%	29%	37%	12%	11%	7%
	VŠ/VOŠ	44%	48%	14%	54%	29%	29%	13%	14%	6%
ABCDE klasifikace	A, B - nejvyšší	48%	55%	14%	46%	24%	30%	11%	15%	8%
	C	44%	46%	18%	38%	29%	32%	11%	10%	8%
	D, E - nejnižší	38%	39%	17%	31%	35%	36%	12%	4%	15%

V případě Nelétání letadlem, muži vybrali tuto možnost ve třetině případů (33 %) oproti ženám, které tuto možnost jmenovaly pouze ve čtvrtině případů (26 %). Významné rozdíly mezi pohlavími můžeme zaznamenat i u možnosti Nákup elektrického/ hybridního auta, když tuto možnost ženy vybraly v 2 z 10 případů (22 %) a muži v jedné desetině případů (12 %). Zajímavý trend jsem našla opět u vzdělání u možnosti Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek, kdy přiřazování této aktivity k ochraně životního prostředí (jako jedné ze tří možností) roste spolu s dosaženým vzděláním. U vysokoškolsky vzdělaných respondentů se jedná o více než polovinu (54 %), u těch, kteří mají alespoň střední školu s maturitou, se jedná o více než třetinu (36 %) a u těch nejméně vzdělaných o více než čtvrtinu (30 %).

Možnosti Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu), Omezení spotřeby vody a Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek symbolizovaly trend, kdy respondenti spadající do vyšších socioekonomických kategorií

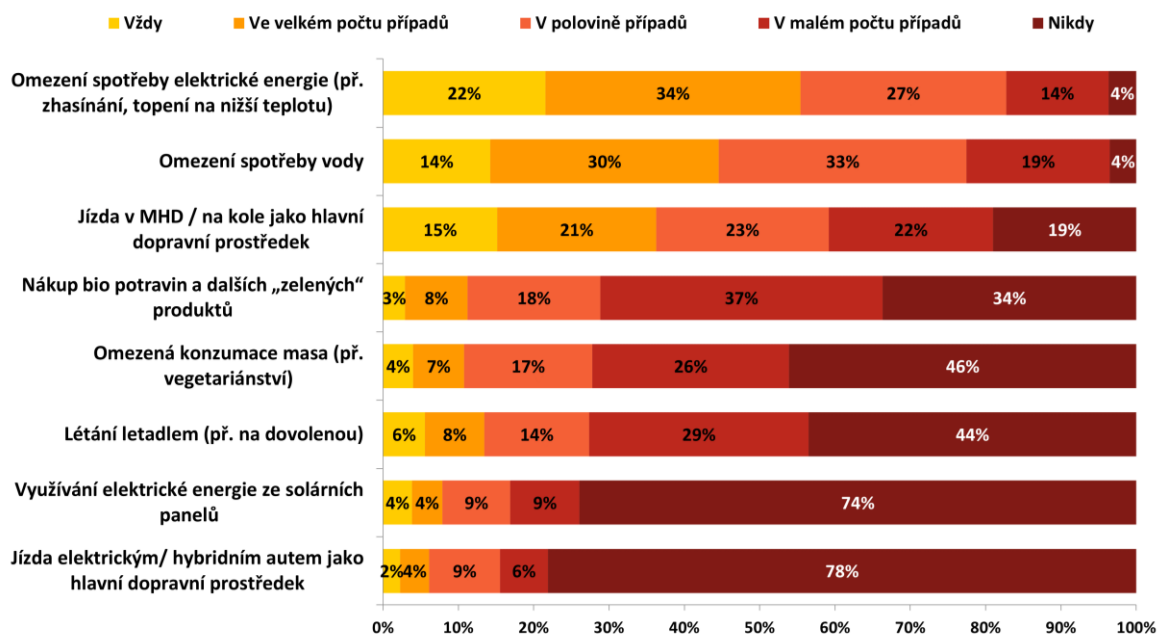
tyto environmentálně šetrné aktivity častěji vybírali ve spojení s ochranou životního prostředí než respondenti z nižších kategorií. Nejvýrazněji můžeme tento trend sledovat u Jízdy v MHD nebo na kole jako hlavní dopravní prostředek (nejvyšší A, B–46 %, střední C–38 %, nejnižší D, E – 31 %). Podobně výrazný je trend i u Omezení spotřeby vody (nejvyšší A, B–55 %, střední C–46 %, nejnižší D, E–39 %). Další výrazné rozdíly mezi jednotlivými sociálně ekonomickými kategoriemi jsem našla i u Omezené konzumace masa (př. Vegetariánství) (nejvyšší A, B–46 %, střední C–38 %, nejnižší D, E–31 %). Opačný trend, kdy si environmentálně šetrnou aktivitu ve více případech spojovaly s ochranou životního prostředí nižší socioekonomické kategorie u Nelétání letadlem, kdy se jednalo u nejvyšší kategorie o čtvrtinu (A, B–24 %), u prostřední kategorie o více než čtvrtinu (C–29 %) a u nejnižších kategorií se jednalo o více než třetinu (D, E–35 %). Stejný, ale ne tak výrazný trend je i u Instalace solárních panelů.

Ač všechny nabídnuté možnosti byly environmentálně šetrným chováním nebo spotřebou, mezi nejméně často spojované aktivity s ochranou životního prostředí se zařadily Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů a Omezená konzumace masa (př. vegetariánství), což je zajímavé, neboť poslední jmenovaná možnost se obvykle umísťuje na nejvyšších příčkách, co se dopadu na snižování uhlíkové stopy týče (Wynes & Nicholas, 2017) (a tím i pozitivními dopady na životní prostředí, jak jsem vysvětlovala výše).

První tři nejčastěji vybrané nejvíce spojované aktivity s ochranou životního prostředí patří do kategorie Omezovacích druhů environmentálně šetrného chování (Omezení spotřeby vody, Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu), Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek), stejně jako aktivita umístěná na pátém místě (Nelétání letadlem). Na čtvrtém a šestém místě se umístily aktivity řazené do Nahrazovacích druhů environmentálně šetrného chování (Instalace solárních panelů, Nákup elektrického/ hybridního auta). Jedná se o poměrně zajímavý výsledek ve srovnání se zahraničními studiemi, protože tam se výše umísťují právě Nahrazující druhy environmentálně šetrného chování (De Nardo, Brooks, Klinsky & Wilson, 2017; Brooks & Wilson, 2015). Podle Wynese & Nicholase (2017) to může být tím, že bývají častěji prezentovány v souvislosti s ochranou životního prostředí.

5.4 Realizace jednotlivých aktivit v domácnostech

Graf č. 5 Četnost využívání možností domácnostmi (Celý vzorek, N=506)

Nejvyužívanější možností z nabídnutých environmentálně šetrných chování a spotřeby je Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu), dělají ji čtyři pětiny (83 %) domácností v nejméně polovině případů (22 % vždy, 40 % ve velkém počtu případů a 27 % v polovině případů). Méně než 5 % domácností neomezuje spotřebu elektrické energie nikdy (4 %). Osm z deseti (77 %) domácností také ve více než polovině případů omezují spotřebu vody (vždy 14 %, ve velkém počtu případů 30 % a v polovině případů 33 %). Nikdy spotřebu vody neomezuje méně než 5 % domácností dotázaných (4 %). Více než polovina respondentů uvedla, že pro jejich domácnosti platí Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek ve více než polovině případů (vždy pro 15 %, ve velkém počtu případů 21 %, v polovině případů 23 %). Nikdy nevyužívá MHD nebo kolo jako hlavní dopravní prostředek 1 z 5 domácností respondentů (19 %).

Bio potraviny a další zelené produkty nakupuje v malém počtu případů nebo nikdy víc než dvě třetiny domácností respondentů (71 %). Vždy takto nakupuje jen 3 % domácností (Nikdy jedna třetina). Konzumaci masa omezuje v méně než v polovině případů 7 domácností z 10 (72 %, z toho nikdy 46 %). Vždy má omezenou konzumaci masa 4 % domácností. Letadlem (třeba na dovolenou) nelétá nikdy 4 z 10 domácností (44 %),

v malém počtu případů se jedná o více než čtvrtinu (29 %). Vždy létá letadlem 6 % domácností. Elektrickou energii ze solárních panelů nikdy nevyužívají tři čtvrtiny domácností respondentů (74 %), vždy ji využívá 4 % domácností. Elektrické nebo hybridní auto jako hlavní prostředek Nikdy nevyužívá 8 z 10 domácností (78 %). V nejméně polovině případů ji využívá 16 % domácností (v polovině případů 9 %, ve velkém počtu případů 4 % a vždy 2 %).

Domácnosti častěji participují v environmentálně šetrném chování a spotřebě, které jsou méně finančně náročné, jako je omezení spotřeby elektrické energie, omezení spotřeby vody a jízda MHD nebo na kole jako hlavní dopravní prostředek. Nákup bio potravin a dalších zelených produktů sice vyjde draž než nákup necertifikovaného jídla a produktů, relativně se ale stále jedná o poměrně dostupnou aktivitu, oproti třeba Nákupu a pravidelné jízdě v elektrickém nebo hybridním autě. Řekla bych, že pro řadu domácností je hlavní motivací participace v těchto druzích environmentálně šetrného chování spíše šetření peněz než ochrana životního prostředí za každou cenu. Nákup bio potravin a dalších produktů může být dostupným luxusem, který si jednou za čas může dopřát téměř každý.

5.5 Sociální status a ochrana životního prostředí

Tabulka č.6: Koeficient Gamma vztah mezi aktivitami zvyšujícími sociální status a aktivitami spojenými s ochranou životního prostředí. Zvýrazněny statisticky signifikantní asociace na hladině významnosti 0,05.

		Vyberte prosím jednu až tři aktivity, které podle Vás zvyšují sociální status:							
		Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu)	Omezení spotřeby vody	Nákup elektrického/hybridního auta	Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek	Nelétání letadlem	Instalace solárních panelů	Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů	Omezená konzumace masa (př. vegetariánství)
Vyberte prosím jednu až tři aktivity, které si nejvíce spojujete s ochranou životního prostředí:	Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu)	0,492	0,431	0,023	0,165	-0,162	0,145	0,138	0,120
	Omezení spotřeby vody	0,152	0,425	0,061	0,121	0,021	0,152	0,287	0,231
	Nákup elektrického/hybridního auta	-0,100	-0,147	0,357	-0,226	-0,335	0,416	0,386	-0,199
	Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek	0,154	0,063	0,139	0,555	-0,154	0,035	0,124	0,240
	Nelétání letadlem	0,071	-0,121	-0,074	0,135	0,755	0,093	0,022	0,162
	Instalace solárních panelů	0,061	-0,064	0,116	-0,083	0,003	0,425	0,097	-0,230
	Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů	-0,222	-0,157	0,180	0,016	-0,481	0,108	0,275	0,013
	Omezená konzumace masa (př. vegetariánství)	-0,375	0,123	0,582	-0,107	0,139	0,251	0,440	0,552

Ve své diplomové práci se zabývám souvislostí sociálního statusu a environmentálně šetrného chování. Rozhodla jsem se proto podívat se, jak spolu korelují odpovědi na otázku týkající se zvyšování sociálního statusu a odpovědi na otázku, které aktivity si respondenti nejvíce spojují s ochranou životního prostředí skrze koeficient Gamma. Zmiňovány budou jen ty údaje, které měly statistickou významnost menší než 0,05 (v tabulce zvýrazněno).

Nejvíce společně pozitivně korelují možnosti Nelétání letadlem u obou otázek (0,755). Může to být i tím, že se o uhlíkové stopě letecké dopravy poměrně často mluví a je zároveň poměrně snadné nad tím vyjádřit svůj nesouhlas a tím udělat volbu dopravního prostředku věci viditelnou. Díky tomu může být i způsobem jak zvyšovat sociální status jedince.

Jízda v MHD nebo na kole jako hlavní prostředek, když byla vybrána v obou otázkách, vykazuje také existenci vztahu mezi proměnnými (0,555). Ač se může na první pohled zdát, že Jízda v MHD nebo na kole by mohla status spíše snižovat, nemusí tomu nutně tak být. U jízdy na kole například může záležet na vnímané motivaci jezdce (zda šetří peníze nebo spíše chrání planetu) (Huertas, Hanna, Souza, Uliana & Syllós, 2017). Zvážit můžu i faktor vysoké ceny jízdních kol (a to nejen elektrických) a zvyšování ceny MHD, což také mohlo ovlivnit odpovědi respondentů. Stejně jako u předchozí možnosti platí, že se jedná o viditelné environmentálně šetrné chování.

Asociaci, která stojí za zmínku (0,492), najdeme i u Omezení spotřeby elektrické energie, pokud respondenti vybrali tuto možnost u obou otázek. Tato možnost se z pohledu dosavadních empirických výzkumů mezi statusotvorné spíše nepočítala (De Nardo, Brooks, Klinsky & Wilson, 2017), řekla bych, že její umístění spočívalo v aktuální situaci ve světě, kdy nešetřit elektrickou energií je nejen drahé, ale v dubnu 2022 i společensky potenciálně kontroverzní. Souvisí spolu i možnost Omezení spotřeby vody jako aktivita zvyšující sociální status a Omezení elektrické energie jako aktivita chránící planetu (0,431) a také možnost Omezení spotřeby vody v obou otázkách (0,425). Řekla bych, že je to zapříčiněno stejně jako u předchozí korelace současným zdražením jak elektrické energie, tak stočného. Často se také v posledních letech mluví o suchu a nedostatku spodních vod ("Intersucho", 2022), takže ani vyšší asociace aktivity s ochranou životního prostředí nás nemusí překvapit.

Volba možnosti Instalace solárních panelů a její korelace (0,425) nutně nepřekvapí, protože se jedná o finančně náročnou aktivitu, která bývá zároveň často jmenována jako jeden ze způsobů, jak podstatně snížit uhlíkovou stopu domácnosti (Wynes & Nicholas, 2017).

Další statisticky signifikantní asociace (0,582) se manifestovala mezi volbou Nákupu hybridního auta jako aktivity zvyšující sociální status a volbou Omezené

konzumace masa (př. vegetariánství jako možnosti spojené s ochranu životního prostředí. Korelace je zajímavá, protože Nákup hybridního auta je podle teoretických a empirických zdrojů ideálním příkladem aktivity zvyšující sociální status tím, že se jedná o okázalou spotřebu a zároveň o ochranu planety a Omezená konzumace masa má velký dopad na uhlíkovou stopu jedince (Wynes & Nicholas, 2017), což z ní tvoří ideálního adepta na možnost spojenou s ochranou životního prostředí. Řekla bych, že tito respondenti nad otázkami sociálního statusu a ochrany planety spíše přemýšlí (De Nardo, Brooks, Klinsky & Wilson, 2017), vzhledem k této korelaci, která potvrzuje teoretická východiska okázalé spotřeby jako veřejné a drahé aktivity a zároveň míry dopadů environmentálně šetrného chování.

Další významná asociace (0,552) je mezi možnostmi Omezené konzumace masa (př. vegetariánství) na obou stranách. Respondenti kvalitativního výzkumu od De Nardo, Brooks, Klinsky & Wilson, (2017) řadili tuto kategorii environmentálně šetrného chování mezi statusotvorné, protože podle nich je třeba mít více času a informací na přípravu vyváženého jídelníčku.

Instalace solárních panelů jako možnost zvyšující sociální status souvisí (0,416) s Nákupem hybridního nebo elektrického auta jako aktivity spojené s ochranou životního prostředí. Tento vztah může být vysvětlen tím, že Nahrazovací druhy environmentálně šetrného chování bývají častěji propagovány jako dobré způsoby ochrany životního prostředí (Wynes & Nicholas, 2017). Podobná příčina může být i u vztahu (0,386) mezi výběrem Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů jako aktivity zvyšující sociální status a Nákupu hybridního nebo elektrického auta jako možnost chránící životní prostředí. To samé by mohlo platit i u vztahu (0,357) možností Nákup elektrického/hybridního auta vybrané v obou otázkách, kdy se jedná o okázalou spotřebu a zároveň se v současnosti mluví ukončení výroby spalovacích motorů v souvislosti s ochranou životního prostředí (Elsnic, 2022), takže výběr této možnosti mezi těmi, které si respondenti spojují s ochranou životního prostředí také nepřekvapí.

Příčinu vztahu (0,287) mezi Nákupem bio potravin a dalších „zelených“ produktů jako možnosti zvyšující sociální status a Omezení spotřeby vody bych ale hledala jinde, nákup certifikovaných potravin a dalších produktů se dá zařadit do okázalé spotřeby a

omezení spotřeby vody má pozitivní vliv na životní prostředí (Wynes & Nicholas, 2017), takže tyto možnosti byly vybrány v souladu s dalšími empirickými výzkumy.

Nejsilnější negativní vztah (-0,481) jsem našla mezi možnostmi Nelétání letadlem jako aktivity zvyšující sociální status a možnosti Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů jako způsobu ochrany životního prostředí. Další negativní vztah (-0,375) je mezi možnostmi Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu) jako aktivity, která podle respondentů zvyšuje sociální status a možnosti Omezená konzumace masa (př. vegetariánství) jako možnosti spojované s ochranou životního prostředí.

Řada prokázaných vztahů potvrzuje již vyzkoumané závěry co se týče okázalé spotřeby a Nahrazovacích druhů environmentálně šetrného chování a spotřeby, kde hraje roli finanční náročnost a viditelnost daného chování, protože všechny nabízené možnosti byly environmentálně šetrné a jejich asociace s ochranou životního prostředí tak byla předem poměrně jasná.

Zároveň ale Češi překvapili poměrně silným zařazením Omezujících environmentálně šetrných druhů chování mezi ty, které podle nich zvyšují sociální status.

Vzhledem k tomu, že nejzajímavější výsledky jsou v tabulce zobrazeny na diagonále, vyplývá, že pokud byla respondenty daná aktivita zařazena jako zvyšující sociální status, byla zároveň i zařazena mezi těmi, které si respondenti spojovali s ochranou životního prostředí.

6 Co na to vlastně Češi?

Mou první hypotézu, která zněla *Veřejně viditelné druhy environmentálně šetrného chování budou častěji vybírány jako zvyšující sociální status*, jsem chtěla potvrdit, nebo vyvrátit svým dotazníkovým šetřením. Viditelnost aktivit může být diskutabilní, a proto se spolehnu nejen na svůj odhad, ale i na rozdělení respondentů z výzkumu De Nardo, Brooks, Klinsky & Wilson (2017). Jako první se umístila aktivita *Instalace solárních panelů*, kterou by sice Stern (2000) zařadil mezi neveřejné (soukromé) aktivity, respondenti (a já) se shodli na tom, že se jedná o viditelnou aktivitu, stejně jako Nákup elektrického nebo hybridního auto (3. místo). Omezení spotřeby elektrické energie bylo na druhém místě a jedná se o soukromé, tím pádem i spíše neviditelné (neveřejné) jednání, které je spíše v rozporu s mou hypotézou. I přes to bych ale tvrdila, že se má hypotéza spíše potvrdila. Mezi viditelné aktivity, které byly vybrány ve více než 15 % případů byly kromě již výše jmenovaných i Omezení spotřeby vody (neveřejné), ale i Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů a Jízda v MHD nebo na kole, které by se daly zařadit spíše mezi Viditelné aktivity. I tak mě ale překvapilo zařazení dvou možností, které jsou podle mě jasně málo viditelné ve společnosti tak vysoko mezi aktivitami, které podle respondentů zvyšují sociální status. Právě viditelnost bych totiž považovala za podmínku „statusotvornosti“ chování, ať už se jedná o okázalou *nadspotřebu*, nebo dobrovolnou skromnost. (De Nardo, Brooks, Klinsky & Wilson, 2017)

Podobně došlo i k vyplnění mé druhé hypotézy *Nahrazovací druhy environmentálně šetrného chování budou častěji vybírány jako zvyšující sociální status než Omezující druhy environmentálně šetrného chování a spotřeby*. I tam předpokládané výsledky narušily dvě možnosti týkající se Omezovacího druhu chování (Omezení spotřeby elektrické energie a Omezení spotřeby vody). Jak už jsem psala v předchozí části práce, řekla bych, že to bylo způsobeno současnou politickou a ekonomickou situací (zdražování, válka). Bylo by ale zajímavé na toto téma udělat další šetření a zjistit více, neboť podle mnou zpracovaných zdrojů by tyto aktivity měly naopak sociální status spíše snižovat, a to ať se podíváme nejen na principy demonstrativní spotřeby, ale i na výsledky výzkumů, které se v zahraničí zabývaly právě tématem environmentálně šetrného chování a statusu, kde byly zpravidla lépe („statusotvorněji“) hodnoceny ty aktivity, které byly spíše

finančně náročnější a ve společnosti viditelnější (Uren, Roberts, Dzidic & Leviston, 2019; De Nardo, Brooks, Klinsky & Wilson, 2017).

Má poslední hypotéza znějící *Nahrazovací druhy environmentálně šetrného chování budou častěji spojovány s ochranou životního prostředí než Omezovací druhy environmentálně šetrného chování* se v případě českých respondentů nevyplnila. První tři nejvíce asociované možnosti v této otázce byly Omezovací druhy environmentálně šetrného chování (1. Omezení spotřeby vody, 2. Omezení spotřeby elektrické energie, 3. Jízda v MHD / na kole jako hlavní dopravní prostředek). A do 20 % měla také další Omezovací možnost – Nelétání letadlem. Je to v rozporu s tím, co zjistili Wynes & Nicholas v roce 2017, kdy respondenti častěji vybírali Nahrazovací environmentálně šetrné chování, jako je třeba Nákup hybridního auta. Řekla bych, že v České republice je silná asociace s Omezovacími druhy environmentálně šetrného chování způsobená tím, že se u nás často mluví o vlivu uhelných elektráren na životní prostředí a o jejich nutném brzkém zrušení (Kubátová, 2021). Podobně se každoročně mluví o nedostatku srážek, výsledném suchu a nutnosti neplýtvat vodou ("Intersucho", 2022). Jedná se ale pouze o mou interpretaci, konkrétní důvody respondentů pro zařazení environmentálně šetrných aktivit jsem kvůli omezenému prostoru v kvantitativním dotazníkovém šetření nezjišťovala.

6.1 Pokrytecký aktivismus

Druh environmentálně šetrného chování, kterým jsem se ve své diplomové práci prakticky nezabývala, je Aktivistické environmentálně šetrné chování. Obvykle mu byl připisován jen malý vliv na sociální status. Chtěla bych ale přesto zmínit, jaký vliv může mít na společnost právě aktivismus a jak může souviset se sociálním statutem jedince, který ho praktikuje. Nejvíce jsou totiž vidět ti, kteří už vysoký sociální status mají a využívají ho na to, aby rozšiřovali osvětu ohledně ochrany životního prostředí. Může se ale částečně jednat o dvousečný meč, protože právě jejich okázalá spotřeba může ukázat jejich případné pokrytectví. Nebo, jak už jsem představila, se může jednat o morální odpustek (Tang & Hinsch, 2018). Sehnat slavné osobnosti jako respondenty dotazníku by bylo asi poměrně složité, takže můžeme sledovat jejich činy jen zpovzdálí. Můžeme se dočíst o celebritách, které jsou klimatickými aktivisty, ale zároveň létají na konference soukromými tryskáči a tak podobně (Gunster, Fleet, Paterson & Saurette, 2018). Mluví se

tak o environmentálním pokrytectví, které může zvyšovat frustraci a zoufalství těch, kteří se sami snaží životní prostředí chránit, ale mají jen malou moc ovlivnit ostatní. Dovolankový let domácnosti tam a zpátky, který se uskuteční jednou za rok plným letadlem, se totiž nedá srovnávat s pravidelným létáním soukromým tryskáčem (Gunster, Fleet, Paterson & Saurette, 2018; Wynes & Nicholas, 2017). Tím se vlastně potvrzuje teorie statusové inkonzistence od Lenskiho (1954), protože se zde setkávají dvě různé roviny – nezměrné bohatství a zároveň fakt, že je ho využíváno k environmentálně nešetrnému chování.

Další hladinou statusu environmentálního aktivismu jsou i samotné názory veřejnosti na změny klimatu. V roce 2021 vyšel výzkum týkající se veřejného mínění Čechů a jejich postojů ohledně změny klimatu. Výsledkem výzkumu je mimo jiné i typologie české veřejnosti podle toho, jaký mají vztah ke změnám klimatu. Vzniklo tak celkem pět následujících kategorií: Angažovaní (11 %), Sympatizující (49 %), nejistá kategorie Zmatených (6 %) a Rezervovaných (28 %), spíše negativně se k ochraně klimatu staví skupina Pochybujících (6 %). (Krajhanzl et al., 2021, str. 4). Z názvů typologie se dá odhadnout i názor kategorií vůči klimatickému aktivismu, naštěstí to ale není třeba, neboť se jednalo o jednu ze zkoumaných proměnných výzkumu. Narativy, které se věnovaly spíše černým scénářům změn klimatu a strašení, měly spíše negativní odezvy ve smyslu popularizace proenvironmentální politiky, česká veřejnost se stavěla lépe k pozitivněji laděným a neobviňujícím narativům (Krajhanzl et al., 2021).

6.2 Environmentálně šetrné chování jako dočasný módní trend?

Když jsem si v roce 2019 vyslechla na konferenci Naše společná budoucnost příspěvek týkající se zahradičení, který mě inspiroval v tématu mé diplomové práce, byla aktivita populace kolem ochrany životního prostředí poměrně na vzestupu. Greta Thunberg rozpohybovala mládež po téměř celém světě a společně pořádali protestní akce Fridays for future (středoškolské stávky za klima) (Medková, 2019). I v menších městech se začaly otevírat bezobalové obchody (Dostál, 2019), kde bylo možné nakoupit si potraviny a i třeba čisticí prostředky do vlastních nádob tak, aby zbytečně nevznikal odpad složený z plastů na jedno použití a zároveň se tím splnilo heslo Reduce, reuse, recycle. Už v loňském roce měly tyto obchody problémy a i ty, které jsou dotovány státem díky

sociální práci, kterou odvádí, jsou nuceny své prodejny zavírat (Jurečková, 2022). Pandemie Covid 19, potom vysoká inflace a zdražování v následujících letech mohou být důvody, proč zájem o tento druh environmentálně šetrného chování upadá.

Trend ochrany životního prostředí skrze environmentálně šetrnou spotřebu nešel samozřejmě ani velkým firmám, jak už jsem zmiňovala v předchozích částech práce. Jich se nejčastěji týká fenomén tzv. greenwashingu, kdy jsou na každodenní produkty, které firma vyrábí, přidávány přívlastky jako ekologický nebo třeba „z recyklovaného plastu“, nebo z „vyrobeno environmentálně šetrně“ apod., aniž by firma zveřejňovala reálné dopady výroby, případně negativní dopady na životní prostředí minimalizuje. Jedná se o termín, který popisuje situaci, kdy má spotřebitel pocit, že svým chováním (spotřebou) chrání životní prostředí, ale reálné dopady jsou spíše minimální nebo vůbec žádné. Znalosti ohledně ochrany klimatu jsou u české veřejnosti podle zjištění Krajhanzl et al. (2021) spíše na nižší úrovni, dokonce „(...) je do budoucna veřejné mínění relativně manipulovatelné.“ (str. 111). Krajhanzl et al. (2021) navrhuje proto „ (...)v komunikaci s českou veřejností připomínat několik faktů a čísel, která jsou pro pochopení změny klimatu a role České republiky v mitigačních snahách určující.“ (str. 111)

6.3 Sociální status

Když porovnám své výsledky se zjištěními se zahraničních výzkumů, potvrdím tak teorii statusové inkonzistence Gerarda Lenskiho (1954). Původně jsem otázkou dotazující aktivity spojované se šetřením peněz chtěla zjišťovat vlastně opak „zvyšování sociálního statusu“. Je ale vidět, že každý respondent i výzkumník nad statusem a jeho zvyšováním uvažuje jinak. V České republice se i málo viditelné a finančně nenáročné aktivity zařadily mezi ty, které podle respondentů zvyšují sociální status. I přes to, že podle mnou nalezených teorií a definic by neměly mít na sociální status buď žádný nebo negativní vliv. Tím, že jsem se rozhodla definovat a zkoumat sociální status environmentálně šetrného chování skrze okázalou spotřebu, se výsledky jeví jako překvapivé. Nejsou ale nepravděpodobné, přeci jenom se říká, že kdo šetří, má za tři a ukazuje se, že toto přísloví je nadčasové a v České republice stále platí.

I klasifikace, kterou využívá výzkumná agentura Nielsen Admosphere (2021), díky které jsem mohla nasbírat data dotazníkového šetření, částečně využívá při determinování sociální třídy faktorů okázalé spotřeby, respektive některé uvažované

atributy se dají přeneseně považovat za viditelné a tím pádem i okázalé (např. pokud domácnost vlastní druhou nemovitost – chatu/chalupu nebo auto mladší deseti let) (Nielsen Admosphere 2021).

6.4 Limity práce

Ve své diplomové práci jsem spojila environmentálně šetrnou spotřebu a chování do jednoho a zkoumala jsem tak obojí společně. Pro každý výše zkoumaný způsob environmentálně šetrného chování nebo spotřeby je potřeba něco jiného, ať už se jedná o finanční prostředky, čas navíc nebo ztráta pohodlí, a může být užitečné se na jednotlivé aktivity dívat zvlášť, tak jako tomu bylo v představených výzkumech. Bylo by zajímavé podívat se na data v souvislosti s indexem NEP, který se mi bohužel v mém dotazníku nepovedlo v dostatečné kvalitě nasbírat, a proto nebyl použit ani v další analýze, která by zjištění jistě více obohatila. Nezjišťovala jsem, jak moc jsou respondenti informováni o dopadech specifických druhů chování a spotřeby na životní prostředí v souvislosti s jejich chováním. I sociální status lze různě zkoumat a definovat, v dotazníku jsem nezjišťovala, jak sociální status chápu jednotliví respondenti.

Závěr

Ve své práci jsem si dala za úkol zodpovědět otázku, jak spolu souvisí environmentálně šetrné chování nebo spotřeba a sociální status, přesněji řečeno, jak Češi vnímají jednotlivé druhy environmentálně šetrného chování. Provedla jsem vlastní reprezentativní dotazníkové šetření na české populaci, který mi zprostředkovala výzkumná agentura Nielsen Admosphere, které poskytlo lepší vhled do vnímání tématu, protože názory české populace se v některých ohledech liší od těch zahraničních. Češi při uvažování sociálního statusu nedávali takový důraz na charakteristiky okázalé spotřeby, ale spíše na morální chování. Mezi aktivity nejčastěji spojované s ochranou životního prostředí patřilo Omezení spotřeby vody a Omezení spotřeby elektrické energie, patrně proto, že se často mluví o suchu, které v současné době naší zemi sužuje, a i díky dlouhé uhelné historii země, které byla dlouhou dobu jediným hlavní zdrojem elektrické energie. Omezení spotřeby elektrické energie se umístilo na druhém místě i při výběru takových environmentálně šetrných chování, které podle respondentů zvyšovaly sociální status, spolu s možnostmi Instalace solárních panelů na prvním a Nákupem hybridního nebo elektrického auto na místě druhém.

Výsledky mého šetření nasvědčují tomu, že Češi nerozlišují sociální status environmentálního chování tolik jako v zahraničí, protože se poměrně vysoko umisťovaly i takové aktivity, které nespádaly do demonstrativní spotřeby. Nemusí zde tedy mít takový vliv bariéra nízkého přiřazovaného sociálního statusu, pokud by člověk praktikoval i ty druhy environmentálně šetrného chování, které v zahraničí hodnotili respondenti jako snižující sociální status, což je dobrým výsledkem pro ochranu životního prostředí.

Seznam použité literatury:

- Akční program pro životní prostředí do roku 2030. <https://environment.ec.europa.eu/>. (2020). Retrieved 24 July 2022, from https://environment.ec.europa.eu/strategy/environment-action-programme-2030_cs.
- Assimos, B. , Pinto, M. , Leite, R. , & Andrade, M. (2019). Conspicuous Consumption and its Relation to Brand Consciousness, Status Consumption and Self-Expression. *Brazilian Business Review*, 16(4), 350-368. <https://doi.org/10.15728/bbr.2019.16.4.3>
- Becker, G. , Kunca, T. , Jonáš, J. , & Sojka, M. (1997). *Teorie preferencí*. Grada.
- Bechtel, R. B. , & Churchman, A. (Eds.). (2002). *Handbook of environmental psychology*. John Wiley & Sons, Inc. .
- Bourdieu, P. (2009). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Routledge.
- Braun Kohlová, M. , & Urban, J. (2020). Buy green, gain prestige and social status. *Journal of Environmental Psychology*, 69, 101416. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2020.101416>
- Brooks, J. , & Wilson, C. (2015). The influence of contextual cues on the perceived status of consumption-reducing behavior. *Ecological Economics*, 117, 108-117. doi: 10.1016/j.ecolecon.2015.06.015
- Catton Jr, W. , & Dunlap, R. E. (1978). PARADIGMS, THEORIES, AND THE PRIMACY OF THE HEP-NEP DISTINCTION. *The American Sociologist*, 13, 256 * 259.
- Catton, W. R. , & Dunlap, R. E. (1978). Environmental Sociology: A New Paradigm. *The American Sociologist*, 13(1), 41–49. <http://www.jstor.org/stable/27702311>
- Co je uhlíková stopa | CI2, o. p. s. (2013). Retrieved 19 July 2022, from <https://ci2.co.cz/cs/co-je-uhlikova-stopa>
- Davídková, L. (2016). Demolice zahrádkářské kolonie na Jateční ul. | Správa veřejného statku města Plzně. Retrieved 13 July 2022, from <https://www.svsmp.cz/archiv/2016/demolice-zahradkarske-kolonie-na-jatecni-ul.aspx>
- De Nardo, M. , Brooks, J. , Klinsky, S. , & Wilson, C. (2017). Social signals and sustainability: ambiguity about motivations can affect status perceptions of efficiency and curtailment behaviors. *Environment Systems And Decisions*, 37(2), 184-197. doi: 10.1007/s10669-017-9624-y

- De Nardo, M. , Brooks, J. , Klinsky, S. , & Wilson, C. (2017). Social signals and sustainability: ambiguity about motivations can affect status perceptions of efficiency and curtailment behaviors. *Environment Systems And Decisions*, 37(2), 184-197. doi: 10. 1007/s10669-017-9624-y
- Doručování uhlíkově neutrálních zásilek od roku 2012 s DPDgroup. (2020). Retrieved 19 July 2022, from <https://www.dpd.com/cz/cs/o-nas/spolecenska-odpovednost/uhlikove-neutralni-preprava/>
- Dostál, D. (2019).Zahájili českou éru bezobalových obchodů. Teď už mají třetí obchod Retrieved from <https://www.businessinfo.cz/clanky/zahajili-ceskou-eru-bezobalovych-obchodu-ted-uz-maji-treti-obchod/>
- Dunlap, R. , & Van Liere, K. (1978). The “New Environmental Paradigm”. *The Journal Of Environmental Education*, 9(4), 10-19. <https://doi.org/10.1080/00958964.1978.10801875>
- Elsnic, M. (2022). PŘEHLEDNĚ: Konec spalovacích motorů. Co čeká na řidiče v příštích letech. Retrieved 30 July 2022, from <https://www.denik.cz/cesko-a-eu/spalovaci-motory-20220609.html>
- Fifita, ' . , Seo, Y. , Ko, E. , Conroy, D. , & Hong, D. (2020). Fashioning organics: Wellbeing, sustainability, and status consumption practices. *Journal Of Business Research*, 117, 664-671. doi: 10. 1016/j.jbusres. 2019. 01. 005
- Goldthorpe, J. , Llewellyn, C. and Payne, C. , 1987. *Social mobility and class structure in modern Britain*. Oxford: Clarendon Press.
- Gunster, S. , Fleet, D. , Paterson, M. , & Saurette, P. (2018). Climate Hypocrisies: A Comparative Study of News Discourse. *Environmental Communication*, 12(6), 773-793. doi: 10. 1080/17524032. 2018. 1474784
- Huertas, M. , Hanna, E. , Souza, W. , Uliana, N. , & Syllos, L. (2017). I Am Not Like You, But I'm Also Going by Bike: The Conspicuous Consumption Effect of a Dissociation Reference Group on Observer's Engagement in an Environmental Cause. *Creating Marketing Magic And Innovative Future Marketing Trends*, 809-820. doi: 10. 1007/978-3-319-45596-9_152
- Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt13x18ck>

- Intersucho. (2022). Retrieved 30 July 2022, from <https://www.intersucho.cz/cz/?from=2022-07-02&to=2022-07-30¤t=2022-07-24>
- Johnstone, M. , & Tan, L. (2014). Exploring the Gap Between Consumers' Green Rhetoric and Purchasing Behaviour. *Journal Of Business Ethics*, 132(2), 311-328. <https://doi.org/10.1007/s10551-014-2316-3>
- Jurečková, A. (2022). Bezobalový TRH V Krizi. Letos Zavřelo Už 19 obchodů. Retrieved April 26, 2023, from <https://svetneziskovek.cz/aktualne-z-nezisku/bezobalove-obchody-bojuji-o-preziti>
- Kaiser, F. , Ranney, M. , Hartig, T. , & Bowler, P. (1999). Ecological Behavior, Environmental Attitude, and Feelings of Responsibility for the Environment. *European Psychologist*, 4(2), 59-74. doi: 10.1027//1016-9040.4.2.59
- Keller, J. (2005). Úvod do sociologie. Praha: SLON, Sociologické nakl.
- Kennedy, E. , & Horne, C. (2019). Do Green Behaviors Earn Social Status?. *Socius: Sociological Research For A Dynamic World*, 5, 237802311983633. <https://doi.org/10.1177/2378023119836330>
- Krajhanzl, J., Chabada, T., Svobodová, R., Kácha, O., Vintro, J., Becková, A., & A další. (2021). České Klima 2021. Retrieved May 2, 2023, from <https://webcentrum.muni.cz/media/3330992/czklima2021.pdf>
- Kubátová, Z. (2021). Uhlí končí, už za čtyři roky může chybět elektrina. Retrieved 30 July 2022, from <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/uhli-konci-uz-za-ctyri-roky-muze-chybet-elektrina-171795>
- Lehmann, R. (1993). Environmental Research Careers in Industry. *Journal Of Environmental Quality*, 22(3), 519-520. <https://doi.org/10.2134/jeq1993.00472425002200030016x>
- Leibenstein, H. (1950). Bandwagon, Snob, and Veblen Effects in the Theory of Consumers' Demand. *The Quarterly Journal Of Economics*, 64(2), 183. doi: 10.2307/1882692
- Lenski, G. E. (1954). Status Crystallization: A Non-Vertical Dimension of Social Status. *American Sociological Review*, 19(4), 405–413. <https://doi.org/10.2307/2087459>
- Librová, H. (1994). Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti. Hnutí Duha.

- Medková, A. (2019). Nemáme čas, poslouchejte nás, Skandovaly Tisíce Studentů Při Středoškolské Stávce za Klima. Retrieved from <https://wave.rozhlas.cz/nemame-cas-poslouchejte-nas-skandovaly-tisice-studentu-pri-stredoskolske-stavce-7786600>
- Metodika NetMonitoru Měření Návštěvnosti Internetu. (2022). Retrieved May 2, 2023, from https://www.spir.cz/sites/default/files/prilohy/211011_Metodika_NetMonitor.pdf
- Nielsen Admosphere. (2021). : ABCDE socioekonomická klasifikace - Specifikace pro rok 2022. Praha: Nielsen Admosphere, a. s. Retrieved from https://uploads-ssl.webflow.com/611241de77a0a2bf4c87dd55/61c47cb5f8220d6dc7c4428c_Nielsen%20Admosphere%20ABCDE%20klasifikace%20-%20specifikace%202022.pdf
- Offsetování a kompenzace uhlíkové stopy | CI2, o. p. s. (2013). Retrieved 19 July 2022, from <https://ci2.co.cz/cs/offsetovani-kompence-uhlikove-stopy>
- Olson, M. (2012). *The Logic of Collective Action : Public Goods and Theory of Groups*. Harvard University Press.
- Pěstírna DEPO | DEPO2015 Plzeň. Depo2015. cz. (2022). Retrieved 24 July 2022, from <https://www.depo2015.cz/obchody-a-sluzby-ag100/komunitni-zahrada-a38>.
- Rosenfeld, J. (2016). Facing Down „Environmental Grief“. *Scientific American*. <https://www.scientificamerican.com/article/facing-down-environmental-grief/>
- Stern, P. C. (2000). Toward a coherent theory of environmentally significant behavior. *Journal of Social Issues*, 56(3), 407–424. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00175>
- Tang, Y. , & Hinsch, C. (2018). Going green to be morally clean: An examination of environmental behavior among materialistic consumers. *Psychology & Marketing*, 35(11), 845-862. doi: 10.1002/mar.21139
- Uren, H. , Roberts, L. , Dzidic, P. , & Leviston, Z. (2019). High-Status Pro-Environmental Behaviors: Costly, Effortful, and Visible. *Environment And Behavior*, 53(5), 455-484. doi: 10.1177/0013916519882773
- Veblen, T. (1899). *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. B. W. Huebsch.
- Venhoeven, L. , Bolderdijk, J. , & Steg, L. (2016). Why Acting Environmentally-Friendly Feels Good: Exploring the Role of Self-Image. *Frontiers In Psychology*, 7. doi: 10.3389/fpsyg.2016.01846

Vysušil, T. (2005). Sociologická reflexe konfliktu mezi společností a přírodou. Teoretické přístupy a empirická zkoumání. *Sociální Studia / Social Studies*, 2(2), 43-70. <https://doi.org/10.5817/soc2005-2-43>

What is carbon footprint & what are carbon emissions. (2022, February 28). Retrieved May 2, 2023, from <https://www.dbs.com/digibank/in/articles/lifestyle/what-is-carbon-footprint>

Wilson, R. (2021). Know Why Mark Zuckerberg Wears Same Grey T-Shirt Every Day. *Marketing Mind*. Retrieved 24 July 2022, from <https://www.marketingmind.in/know-why-mark-zuckerberg-wears-same-grey-t-shirt-every-day/>.

Wynes, S. , & Nicholas, K. A. (2017). The Climate Mitigation Gap: Education and government recommendations miss the most effective individual actions. *Environmental Research Letters*, 12(7), 074024. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/aa7541>

Seznam tabulek:

<i>Tabulka č. 1.: Seznam možností v dotazníku s rozdělením druhů environmentálně šetrného chování</i>	<i>28</i>
<i>Tabulka č. 2.: Charakteristiky výběrového souboru</i> Chyba! Záložka není definována.1	
<i>Tabulka č.3.: Rozložení procent případů výběru aktivit zvyšujících sociální status u jednotlivých kategorií</i>	Chyba! Záložka není definována.4
<i>Tabulka č. 4.: Rozložení procent případů spojování aktivity s šetřením peněz.</i> Chyba! Záložka není definována.7	
<i>Tabulka č. 5 Rozložení procent případů spojování aktivity s ochranou životního prostředí.....</i>	Chyba! Záložka není definována.0
<i>Tabulka č. 6.: Test Gamma vztah mezi aktivitami zvyšujícími sociální status a aktivitami spojenými s ochranou životního prostředí.....</i>	Chyba! Záložka není definována.4

Seznam grafů:

Graf č. 1. Hladina chyb pro jednotlivé kategorie (Celý vzorek, N=506)

Graf č. 2 Aktivity, které podle respondentů zvyšují status (Celý vzorek, N=506)

Graf č. 3 Aktivity, které si nejvíce spojují s šetřením peněz (Celý vzorek, N=506)

*Graf č. 4 Aktivity, které si v nejvíce případech spojují s ochranou životního prostředí
(Celý vzorek, =506)*

Graf č. 5 Četnost využívání možností domácnostmi (Celý vzorek, N=506)

Příloha 1. Dotazník

Q1 Vyberte prosím jednu až tři aktivity, které podle Vás **zvyšují sociální status**:

Zvýšením sociálního statusu se myslí zlepšení postavení ve společnosti, snaha působit před ostatními jako lepší (bohatší, morálnější...) člověk

- a) Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu)
- b) Omezení spotřeby vody
- c) Nákup elektrického/hybridního auta
- d) Jízda MHD/ na kole jako hlavní dopravní prostředek
- e) Nelétání letadlem
- f) Instalace solárních panelů
- g) Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů
- h) Omezená konzumace masa (př. vegetariánství)
- i) Žádná z uvedených

Q2 Vyberte prosím jednu až tři aktivity, které si nejvíce spojujete s **šetřením peněz**:

- a) Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu)
- b) Omezení spotřeby vody
- c) Nákup elektrického/hybridního auta
- d) Jízda MHD/ na kole jako hlavní dopravní prostředek
- e) Nelétání letadlem
- f) Instalace solárních panelů
- g) Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů
- h) Omezená konzumace masa (př. vegetariánství)
- i) Žádná z uvedených

Q3 Vyberte prosím jednu až tři aktivity, které si nejvíce spojujete s **ochranou životního prostředí**:

- a) Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu)
- b) Omezení spotřeby vody
- c) Nákup elektrického/hybridního auta
- d) Jízda MHD/ na kole jako hlavní dopravní prostředek
- e) Nelétání letadlem
- f) Instalace solárních panelů
- g) Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů
- h) Omezená konzumace masa (př. vegetariánství)
- i) Žádná z uvedených

Q4 Vyberte prosím, zda s následujícími tvrzením souhlasíte nebo ne:

	Rozhodně nesouhlasím	Spíše nesouhlasím	Ani nesouhlasím, ani souhlasím	Spíše souhlasím	Rozhodně souhlasím
Planeta Země je jako vesmírná loď, má omezený prostor a omezené množství zdrojů					
Lidé byli stvořeni, aby vládli zbytku přírody					
Rovnováha v přírodě je dost silná na to, aby se vyrovnala s dopady fungování moderních států					
Lidská vynalézavost zajistí, že lidé NEzničí zemi do té míry, že by ztratili možnost ji obývat					
Takzvaná „ekologická krize“, které lidstvo čelí, se velmi zveličuje					
Je pro mě důležité, aby mě mé okolí vnímalo jako osobu šetřící životní prostředí.					

Q5 Pokud jde o Vaši domácnost, jak často využíváte následující možnosti?

Prosím uvažujte pouze situace, kdy Vy nebo některý ze členů Vaší domácnosti, tyto možnosti vykonává.

Pokud pro Vaši domácnost není tato možnost k dispozici, vyberte prosím možnost Nikdy.

	Nikdy	V malém počtu případů	V polovině případů	Ve velkém počtu případů	Vždy
Omezení spotřeby elektrické energie (př. zhasínání, topení na nižší teplotu)					
Omezení spotřeby vody					
Jízda elektrickým/hybridním autem jako hl. dopravní prostředek					
Jízda MHD/ na kole jako hl. dopravní prostředek					
Létání letadlem (př. na dovolenou)					
Využívání elektrické energie ze solárních panelů					
Nákup bio potravin a dalších „zelených“ produktů					
Omezená konzumace masa (př. vegetariánství)					